

**Preparation of Sub-Sector White Papers
FAO Project TCP/SUR/3301 (1)**

***“Enhancing Sustainable
Agricultural Development in the Interior, 2012 -2016”***

Prepared for

**The Ministry of Agriculture, Animal Husbandry and Fisheries
Government of Suriname**

Final Report

September 2011

Dit beleidswitboek is onderdeel van de serie beleidswitboeken van het ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij. De reeks bestaat uit

Tuinbouw

Rijst

Bananen

Visserij & aquacultuur

Agribusiness

Agrarische gezondheid en voedselveiligheid

Landbouwontwikkeling Binnenland

Veeteelt

Preface

The White Paper “*Enhancing Sustainable Agricultural Development in the Interior, 2012 - 2016*” was prepared by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO); project number TC/SUR/3301 (1), on requested of the Ministry of Agriculture, Animal Husbandry and Fisheries (Ministry of Agriculture). The report was completed during the period July – September 2011, but preliminary activities commenced in early June 2011. Delays at several points during the period and a mere one month consultancy period proved to be too short to complete the assignment in a timely manner.

The call for the preparation of the agricultural sector policy document and the preparation of sub-sectoral and agricultural sector issue white papers were stated in the Government Statement 2010-2015, *Cross Road, “Together to Better Times”*. In April 2011 the Ministry of Agriculture presented its policy document 2010-2015 (BeleidsNota 2010-2015).

The policy document outlines broad goals and conditions and 7 main objectives. They are:

- (1) To achieve and ensure food security for the entire population Suriname
- (2) To guarantee the agricultural health and food safety
- (3) To develop a sustainable agricultural sector
- (4) To develop the agricultural sector to be the food producer and food supplier of the Caribbean
- (5) To Increase the agricultural sector contribution to the national economy
- (6) To establish the institutional and infrastructural conditions for the sustainable development of the agricultural sector
- (7) To manage the preconditions and risks in implementing the agricultural policy framework.

The agricultural policy document is considered as a roadmap of policy. The policy document also mentions that among other things action plans and specific projects for important agricultural sectors and strategic issues should be worked out in the white papers with the active involvement of stakeholders. Therefore, these white papers describe the policies and strategies for the achievement of food and agriculture production, the development of the various products, sub-sectors and issues and the cost involved.

To involve stakeholders, the Ministry of Agriculture with support of all consultants organized during June - July 2011 a series of sub-sect oral and agriculture issue workshops. To conclude the series of workshops a National Agricultural Conference was organized on 16 July 2011. The Conference brought together more than 300 stakeholders including Government Ministers, members of the National Assembly, civil society, farmers organization, ngo’s, scientists, farmers and farmers organizations to discuss the preliminary findings and proposals for actions and projects to go forward and to make recommendations for the preparation of the white papers. When necessary follow-up meetings were held with stakeholders groups.

With the support of TCP/SUR 3301(1) a total of 8 white papers were prepared in Dutch. The white papers focus on the sub-sectors rice, banana, horticulture, livestock, fisheries, the interior development and documents on agribusiness, and food safety.

This white paper: “*Enhancing Sustainable Agricultural Development in the Interior, 2012 - 2016*” comprises (a) executive summaries in the English and Dutch language and (b) the main technical report in Dutch.

Inhoud

	Samenvatting/Excecutive Summarry.....	4
1	Achtergrond.....	7
1.1	Kenmerken v/d landbouw i/h binnenland.....	7
1.2	Stimulering v/d agrarische produktie.....	9
1.3	Regio indeling.....	11
1.4	Doelgroepen en betrokken partijen.....	12
1.5	Onderwijs en gezondheidszorg.....	17
1.6	Aanleiding tot het programma voorstel.....	19
1.7	Alternatieve interventies.....	21
2	Stimulering van de sector.....	22
2.1	Wijze van aanpak.....	23
2.2	Resultaten v/h programma.....	24
3	Veronderstellingen.....	27
4	Uitvoering.....	28
4.1	Fasering.....	28
4.2	Activiteiten.....	29
4.3	Tijdschema.....	43
4.4	Fasering.....	43
4.5	Organisatorische opzet.....	44
4.6	Management van het programma	46
5	Financiële aspecten.....	47
5.1	Middelen.....	47
5.2	Investerings t.b.v.werkzaamheden SAOB.....	48
5.3	Kosten studies.....	49
5.4	Instelling Kredietfonds.....	50
5.5	Financiering v/d programmas.....	50
6	Duurzaamheidsfactoren.....	50
6.1	Ondersteunend beleid van de overheid.....	51
6.2	Sociale, culturele en genderwaarden.....	51
6.3	Gebruikte technologie en uitvoeringscapaciteit	51
	Stakeholders.....	
6.4	Bescherming van het milieu.....	52
6.5	Economische en financiële noodzaak.....	52
7.	Perspectieven.....	52
	Bijlagen:	
1.	Kaart zwerflandbouw.....	55
2.	Tijdwerkschema.....	56
3.	Knooppunt Atjoni.....	57
4.	Log frame agrarische ontwikkeling.....	58

Samenvatting (Nederlandse versie)

Bijgaand dossier betreft een voorstel tot het uitvoeren van een 5-jarig programma dat moet leiden tot stimulering en versnelling van de agri ontwikkeling in het binnenland. In hoofdstuk 1 is om te beginnen de huidige situatie van de sector beschreven kenmerkend in deze situatie zijn:

- De toepassing van het systeem van shifting cultivatten (zwerflandbouw)
- De landbouw wordt v.nl door de vrouwen (meestal niet getraind en ongeletterd bedreven.
- De produktie van voornamelijk stapelgewassen (rijst,cassave en andere knolgewassen) is grotendeels bestemd voor de eigen voedselvoorziening.
- Commerciele agri activiteiten zijn,met uitzondering van enkele goed toegankelijke gebieden nauwelijks ontwikkeld; waar dit wel het geval is zijn de afzetstructuren gebrekkig

De toename van economische activiteiten in de regio (mijnbouw houtkap toerisme)als gevolg van de verbetering van de infra structuur biedt zowel perspectieven als bedreigingen. Enerzijds ontstaan er openingen voor meer marktgerichte produktie: anderzijds wordt door het wegtrekken van (jonge) mannen die in het zwerflandbouw systeem een specifieke rol hebben de druk op de toch al weinig vruchtbare gronden en op de vrouwen groter. Tot voor ca 10 jaren is door het agro-gebeuren in dit deel van ons land.

Interventies op dit stuk vinden vnl plaats door NGO's die met behulp van (meestal buitenlandse) donorfondsen trachten enige verbeteringen in zowel de landbouw,afzet van producten als wel de algehele sociaal economische situatie van het gebied te brengen .Met de instelling van de afdeling Afdeling Regio Binnenland in 2003/2004 tracht het Ministerie van LVV thans enige richting te geven aan de verdere ontwikkeling van de sector. Echter is door onderbemanning, weinig geldmiddelen en ambtelijke red tape weinig beweging in de d.m.v. studie's en rapporten gedane voorstellen voet dit doel te merken ondanks de goede wil van het schaarse kader dat al die tijd is ingezet.

In hoofdstuk 2 wordt de wijze van aanpak die moet leiden tot een versnelde ontwikkeling van de sector beshreven. Bottom line is hierbij dat moet worden uitgegaan van het plegen van een noodzakelijke inhaalslag die ervoor moet zorgen dat de gemeenschappen in het Binnenland zo snel mogelijk (ca 5 jaren)over de nodige persoonlijke en institutionele capaciteit beschikken om hun agri-ontwikkeling op basis van de specifieke mogelijkheden van hun gebied verder zelf te continueren. Kernpunt is hierbij dat er een parastatale Stichting Agri Ontwikkeling Binnenland (SAOB) wordt ingesteld welke met een ruim mandaat en grote armslag gevrijwaard van allerhande ambtelijke hindernissen aan de slag kan gaan (vergel: zoals een produktschap voor de rijstsector b.v.)

Op basis van de in hoofdstuk 3 genoemde veronderstellingen (randvoorwaarden) zijn in hoofdstuk 4 de activiteiten genoemd waar de SAOB zich op zal moeten richten. In het kort zijn deze o.a:

- Het definiëren van een duidelijke gebiedsindeling van het werkgebied (4 ressorten)

- Het verzorgen van algemene en gebied-specifieke trainingen voor eigen kaders, kaders van NGO's en CBO's en overige relevante organisaties die actief zijn mbt het agri-gebeuren in het Binnenland.
- Het opzetten van demo tuinen en agri-ontwikkelingscentra op specifieke locaties.
- Het (doen) uitvoeren van relevante studies
- Het creëren van overlegstructuren op daartoe in te stellen platforms en op daartoe geëigende niveaus

In het hoofdstuk 5 zijn de financiële aspecten van het voorgestelde program gepresenteerd. Ook is hier een voorstel geformuleerd om, ter ondersteuning van het program en tot daadwerkelijke ontwikkeling van ondernemerschap in de sector een fonds tbv de agri-ontwikkeling van het binnenland in te stellen.

In hoofdstuk 6 zijn de factoren die de duurzaamheid van het program moeten waarborgen opgesomd. Duidelijk wordt hierbij dat overheid –met haar ondersteunende diensten- en NGO's en CBO's een belangrijke rol in het gebied te vervullen hebben.

Tenslotte worden in hoofdstuk 7 een schematisch overzicht gepresenteerd van de ontwikkelings-perspectieven die mede door het uitvoeren van het voorgestelde programma kunnen worden gerealiseerd.

Executive Summary

In the report Stimulering van de Agri-ontwikkeling van het Binnenland, a 5 year program has been outlined that is expected to contribute to the accelerated development of agriculture and agri processing in the interior.

In chapter 1 of the report an overview of the actual state of affairs is presented. This situation is characterized by the following main features:

- Producers in the interior apply the so called slash and burn system (shifting cultivation)
- Producers are mostly women(not trained as farmers and for the greater part illiterate) traditional agricultural practices are passed on from mothers to daughters.
- Staples are the most important crops :production is mainly for own consumption: in some parts of the region where access ability has been improved through better roads, some market-oriented production is undertaken, though marketing conditions are very unsatisfactory.

The increase in commercial activities in the region as a result of better access creates both threats and opportunities for the various communities: on the one hand young men ,who have their specific role in the cycle of the shifting cultivation system leave the villages for jobs outside the communities, so increasing the workload of the women. Also the fact that the already(of fragile laterite soils) consisting production plots are over utilized , and so contribute to the deterioration of the land has to be mentioned. On the other hand the increase of persons working in the region and of visitors (tourists) creates possibilities for marketing of products.

Up to 2003/2004 little or no attention was given to the region by the ministry of agriculture. Assistance on improvement of agricultural practices and related activities

(introduction of small equipment for processing, storage etc) was mostly provided by Paramaribo-based NGOs that are active in the regions. In addition to their activities in the agri-sector, these organizations also tried their best to improve general living conditions of these remote communities.

In 2003/2004 a new section was established within the Ministry: this new section would especially deal with the agricultural development in the interior. However, understaffing, lack of funds and bureaucratic red tape have up to now severely obstructed real and efficient functioning of this section. Studies and reports with workable proposals to tackle the problems in the interior have not resulted in concrete and structural actions from the section, although its personnel is highly motivated. In chapter 2 a plan of action has been outlined: a 5 year program that will enable communities and individual producers to reverse the deteriorating course, and pave the way for the sector and related activities towards sustainable development.

The program is spearheaded on establishing the required institutional infrastructure and providing the so much needed training and assistance, so communities and individuals can develop their own capacities and potential for their own agri-development, taking into account the specific circumstances and conditions of the respective sub regions.

To achieve this objective a clear cut parastatal organization is to be set up that will execute the proposed activities. Being an independent institution with powers of independent action, SAOB will be relatively free of bureaucratic obstacles to do the job. In chapter 3 the basic conditions that are required to create the working environment for SAOB are listed

Assuming that those conditions will and can be met without substantial problems, SAOB's program will essentially consist of the following activities.

- _ Establish a clear and definite division of the region based on practical and efficient logistics. (4 sub regions, so called ressorten)
- _ Establishment of a series (9) demonstration plots with private farmers and 7 (seven) development and service centers in the sub regions.
- _ A crash program to train field personnel for extension services and farmers assistance. (own staff and personnel from NGOs, CBOs and other organizations and persons that are involved in agriculture in the various regions)
- _ Establish permanent and semi permanent platforms for consultations between the many partners that are involved in agricultural development and related issues in the interior.
- _ Execution of relevant and region-specific studies that will support agricultural development in the region.

In chapter 5 the financial consequences of the program are presented. Also a proposal to establish a Credit Fund for producers in the interior is considered necessary. This Fund will be of great importance to support the SAOB program and to help develop essential entrepreneurship in the interior.

In chapter 6, actions that will guarantee sustainability of the SAOB program are mentioned: with reference to this aspect, the important role of government agencies and NGOs and CBOs is emphasized.

Finally, chapter 7 presents an overview of the development opportunities that can be materialized, partly as a result of the execution of the proposed SAOB program.

1. Achtergrond

De landbouw in het binnenland, in deze vooral de districten Brokopondo en Sipaliwini en grote delen van de districten Marowijne en Para*, bestaat voornamelijk uit traditionele vormen van plantenteelt gericht op (zoveel mogelijk) zelfvoorziening. Zowel de inheemsen als de marrons passen het systeem van zwerflandbouw (*shifting cultivation*) toe, waarbij lokaal varianten bestaan in onder andere de gewaskeuze, occupatieduur en taakverdeling tussen mannen en vrouwen. In sommige gebieden zijn enkele boeren** ook bezig met monocultures voor de markt, bijvoorbeeld ananas, cassave en pomtayer.

De snel veranderende omgeving van de tribale gemeenschappen in het achterland (hogere bevolkingsdruk, betere ontsluiting en communicatie, meer aanvoer van voedselproducten uit de kustvlakte, inkomsten uit o.a. trekarbeid, kleine mijnbouw en toerisme) krijgen meer invloed op het functioneren van de gemeenschappen zelf en daarmee op dit landbouwsysteem. Problemen op zowel het teelttechnisch vlak als in de sociale context (o.a. toename van de werkdruk van veel vrouwen) doen zich steeds meer voor. Voor veel bewoners lijkt hierdoor de voedselzekerheid af te nemen. In de meeste gebieden bestaat nog weinig (stimulans tot) marktgerichte productie, wat onder meer samenhangt met de beperkte afzetmogelijkheden.

* de spelling van de plaatsnamen is meest in overeenstemming met Ken uw land II (1986).

** in de tekst wordt bij de term boeren verwezen naar zowel mannelijke als vrouwelijke landbouwers

1.1 Kenmerken van de landbouw in het binnenland

1.1.1 Algemene aspecten

Voor een beschrijving van de algemene aspecten van het binnenland, van bevolking tot geologie, bodems en vegetatie, wordt verwezen naar de CELOS studie van eind 2003. In deze studie wordt

bij het probleem van bosdegradatie aandacht besteed aan het areaal dat in de loop der tijden voor zwerflandbouw werd gebruikt. CELOS/NARENA komt op basis van data van satellietbeelden tot een schatting dat 250.000 ha bosareaal door de eeuwen heen gebruikt is voor deze vorm van landbouw. Dit areaal bestaat meest uit secundair bos, maar deels ook kostgrond van 1-3 jaar oud en jonge kapuweri. Jaarlijks zou 16.700 ha bos worden gekapt voor landbouwdoeleinden, wat neerkomt op bijna 0.3 ha bos per binnenlandbewoner. Inderdaad zijn er enkele gemeenschappen waar dit het geval is. Een lager gemiddeld gebruik per persoon per jaar lijkt meer reëel, gegeven de grotere rijstaanvoer. De CELOS kaart met zwerflandbouwarealen is opgenomen (bijlage 1).

De **landbouw** is traditioneel zwerflandbouw, met een vaste kalender aan activiteiten welke parallel loopt met de inzet van de regens en de droge tijden. Mannen en vrouwen hebben in dit systeem vaste taken, welke per regio of groep dorpen wat verschillen. De vrouw heeft een zware en cruciale rol in de voedselvoorziening van het gezin. Vanouds waren de inspanningen gericht op zelfvoorziening. Zeker de laatste 20-30 jaar is in beter ontsloten gebieden de noodzaak verminderd om al het voedsel zelf te verbouwen. Het hoofdgewas wisselt per gebied, bij de Saramacaners en de Matawai is het hoofdgewas

hooglandrijst met bittere cassave als tweede gewas. Bij de Aucaners en Paramacaners is cassave belangrijker, in ieder geval nog steeds op de kostgrond. Veel leden van deze groepen waarderen nu rijst als voedsel meer. Bij de inheemsen is cassave als gewas favoriet.

Door vroege inzet van de regens in november of het niet doorbreken van een echte droge tijd kunnen later problemen in de voedselvoorziening ontstaan. Men kan dan niet branden en daardoor een perceel niet (geheel) plantklaar maken. Hierdoor kan (een deel van) het planten niet plaatsvinden waardoor de omvang van de latere oogst kleiner wordt.

Het is een gegeven dat iedereen met een kostgrond omstreeks dezelfde tijd een gelijkaardig assortiment aan gewassen plant. Dit geeft na enkele maanden een gelijkaardige oogst, wat een overvloedig aanbod van dezelfde gewassen betekent. Verkoop ter plaatse is dan een probleem, de hoeveelheden zijn meestal niet van dien aard dat het loont elders te verkopen waar trouwens op dat moment ook vaak overschotten zijn.

De voedselonzekeerheid is voor bepaalde groepen in deze gebieden groter geworden. Het traditionele en beproefde systeem van zelfvoorziening is onder andere door de betere ontsluiting van veel gebieden en door de trek van (jonge) mannen naar de goudvelden en de kustvlakte meer onder druk gekomen. Aan alle voorwaarden voor het succesvol jaarlijks een kostgrond aan te leggen kan dan in mindere mate worden voldaan. Veel (jonge) vrouwen hebben naast een hogere werkdruk ook nog meer verantwoordelijkheden gekregen. Mogelijkheden om door werk inkomsten in het gebied zelf te verdienen zijn in het algemeen beperkt, vaak hebben de mannen en vrouwen geen of een bescheiden opleiding. De prijzen van voedsel uit de kustvlakte zijn vaak hoog door het dure transport en lage omzet van de winkels. In bepaalde gevallen zijn groepen loontrekkers in het binnenland, door de combinatie van lage lonen en minder mogelijkheden zelf een voldoende grote kostgrond aan te leggen, in een meer kwetsbare positie terecht gekomen. Armoede is in veel delen van het binnenland vrij algemeen, zeker onder alleenstaande vrouwen met kinderen en ouderen, met als gevolg slechte voeding en in toenemende mate, voedselonzekeerheid.

Veeteelt wordt in het binnenland tot op heden weinig beoefend. In het verleden zijn er kleinschalige proeven (LVV, CGO, PAS) geweest alsook de grootschalige aanpak van de Stichting voor Experimentele Landbouw (SEL) in Babunhol (slachtvee) en later ook Tibiti. Problemen met o.a. *Brucellose* (op Babunhol) en in mindere mate vleermuizen kwamen voor. Vanaf het uitbreken van de binnenlandse oorlog (Babunhol in 1986, Tibiti in 1989) stond de bedrijfsvoering bij deze rundveeprojecten zwaar onder druk en werden de activiteiten beperkt.

Zowel LVV, PAS als CGO hebben in het verleden meerdere pogingen ondernomen om in enkele dorpen (o.a. Djumu, Langatabiki, Bigiston) rundvee op kleine schaal te introduceren. De eisen aan de boeren wat betreft dagelijkse zorg en aanleg van grasland alsook het veelvuldig voorkomen van slangen en diefstal waren enkele van de problemen, die successen in de weg stonden. Toch zijn er binnenlandbewoners die op eigen initiatief vele jaren vee hebben gehouden o.a. bij Papatam. In de meer geïsoleerde positie van dit

deel van het land na 1986 was hun afzet redelijk eenvoudig en lonend, nu is melkproductie op kleine schaal in deze gebieden niet meer lonend.

Met **kleinvee** zoals geiten en schapen worden redelijke resultaten genoemd te Patamaka en Coppename/Wayambo. Hoewel er ook (veel) uitval is, blijven enkele boeren doorgaan en breiden zelfs uit. Pluimvee wordt op veel plaatsen in het binnenland gehouden. De slacht- en legkippen lopen veelal vrij rond, maar beschikken over een nachtverblijf. Soms worden de kippen in afgesloten ruimten gehouden o.a. leghorns. De afzet van eieren verloopt vaak eenvoudiger dan van slachtkippen, die een veel grotere uitgave zijn en ook meer concurrentie hebben van de bevroren kipdelen uit de kustvlakte c.q. het buitenland. O.a. NVB, PAS en STEPS stimuleren vooral vrouwen de laatste jaren kippen te houden. De hoge kosten van de aanvoer van voer geven de kwekers problemen, het is moeilijk winstgevend te draaien. Vermindering van de afhankelijkheid van voer uit de kustvlakte is belangrijk voor meer successen en hiertoe worden initiatieven genomen. De combinatie van groenteverbouw en kippenteelt wordt veel toegepast vanwege de mestproductie (cruciaal voor het behoud van bodemvruchtbaarheid).

Opmerkelijk is dat de Saramacanners bij de vredesonderhandelingen met de kolonistator rond 1760 op de oorspronkelijke geschenkenlijst varkens en schapen hadden vermeld. Bij de uiteindelijke uitgevoerde lijst komen ze niet meer voor. Ervaring met veeveelt in West Afrika was toen aanwezig in de groep. Inwilliging van deze eis toen had in onze tijd een geheel andere landbouwsituatie in het binnenland gegeven.

Ondanks enkele pogingen mensen voor **bijenteelt** te interesseren, zijn er nog steeds geen imkers in het binnenland actief via de LVV - bijenteeltconsulent. O.a. op Batavia is voorlichting gegeven eind jaren negentig, maar mensen wilden uiteindelijk niet aan deze nieuwe activiteit beginnen. Drachtonderzoek is nog niet uitgevoerd, maar mogelijkheden lijken zeker aanwezig. In de grensgebieden in onze buurlanden zou ook geen bloeiende imkerstand bestaan.

De huidige **visserij** is veelal beperkt tot het gebruik van netten en hengels. Andere methoden als visval, pijl en boog en geweer worden weinig meer gebruikt. In sommige delen worden (fijnmazige) netten te veel gebruikt, waardoor de vangsten teruglopen o.a. in delen van het Boven Suriname gebied. Zowel vrouwen als de jeugd vangen in aantallen gerekend veel vissen langs de waterkant bij hun dorp. Ondanks de kleine hoeveelheden eiwit is dit belangrijk in hun dagelijkse voeding. Het gebruik van visvergiften zoals neku in de droge tijd kan de visstand in een gebied lang verstoren. In het gebied rond Drietabiki heeft de granman deze vismethode gereguleerd na eerder misbruik. Ideeën voor andere beschermingsmaatregelen worden in dit gebied besproken.

1.2 Stimulering van de agrarische productie

Stimulering van de agrarische productie zal moeten resulteren in aanpassingen van het huidig landbouwkundig systeem, waardoor verhoging van de landbouwproductie kan worden bereikt. Extra aandacht voor bodem en omgevingsmanagement (milieuaspecten) is daarbij van groot belang. Participatie van de doelgroepen is hierbij eveneens een basisvoorwaarde.

Verhoging van de landbouwproductie zal moeten bijdragen tot het terugdringen van de bestaande situatie van periodieke voedseltekorten, dus vergroting van de voedselzekerheid.

1.2.1 Marktgericht produceren

Marktgericht produceren heeft als doel het verkrijgen van inkomen.

We bemerken, eigenlijk in alle delen van het uitgestrekte gebied, een duidelijke wil van veel actieve vrouwen en mannen om door (landbouw)activiteiten inkomsten te verwerven en de kwaliteit van hun leven te verbeteren. Landbouw is daarbij een begrijpelijke keuze, want teelt van planten is een vanzelfsprekende bezigheid voor de mensen. Het is de kostgrond, c.q. zwerflandbouw, welke gezinnen al eeuwen in staat heeft gesteld te overleven in het regenwoud. Tot op heden is men in de meer geïsoleerde gemeenschappen gedwongen zelf een kostgrond aan te leggen om het gezin te kunnen voeden. Er zijn haast geen markten of goed voorziene winkels noch veel mensen die inkomsten tot hun beschikking hebben om, lokaal hun voedsel te kopen.

Voor een goede absorptie van gegenereerde middelen in de lokale economie zijn maatregelen en ook perspectieven nodig voor betrokken ondernemers. Met de huidige snelle ontwikkeling van het toerisme, de mijnbouwsector en de toegenomen activiteiten van de overheid ontstaan dergelijke mogelijkheden. Ontbreken zulke vooruitzichten dan zal veel lokaal verdiend geld eerder worden geïnvesteerd in onroerend goed en ander zaken in vooral Paramaribo en Wanica, gelijk in het recente verleden veel van de inkomsten uit de goudwinning.

Aan de randvoorwaarden om succesvol landbouwproducten buiten de eigen regio te verkopen, zoals transport en kennis van de vraag en de eisen van de markt wordt veelal nog niet (genoeg) voldaan. Mogelijkheden voor afzet zijn vanwege diverse redenen beperkt en de kosten voor het (water)transport zijn meestal erg hoog. De huidige inbedding van landbouw in het binnenland biedt weinig mogelijkheden om daadwerkelijk invulling te geven aan het streven van de betrokken mensen met landbouwactiviteiten geld te verdienen. Dat allerlei producten de markten van de kustvlakte toch nog bereiken komt deels doordat de betrokken ondernemers onvoldoende administratie hebben c.q. geen kostprijsberekening maken. Gelet op de risico's en onzekerheden voor de ondernemers zijn deze activiteiten vaak een fragiel geheel. We zien vaak dat ondernemers enkele jaren bezig zijn en dan gas terug nemen of een andere teelt c.q. sector kiezen.

In deze situatie is het te betreuren dat de huidige vaak forse toename toeristenbezoeken in enkele delen van het gebied door de lokale gemeenschappen wat betreft voedselleveranties te weinig benut worden. Toeristen komen tenslotte de producten nagenoeg zelf ophalen, soms liever nog op je perceel. Veel marketing organisatie van de kant van de landbouwers lijkt dan niet nodig. Nu wordt deze mogelijkheid in de meeste deelgebieden nog onvoldoende benut vanwege het niet bekend zijn van de producenten met deze optie.

Al jarenlang worden door toeroperators producten uit de kustvlakte meegenomen c.q. gehaald om groepen bezoekers van vooral groenten en fruit te voorzien. Initiatieven om

groenten & fruit lokaal te produceren worden door sommige toeroperators gestimuleerd. In veel gevallen zijn nog onvoldoende vorderingen te melden.

Vooraf bij de stap naar marktgericht produceren ontstaat er bij de boeren behoefte aan diverse vormen van input. Bescheiden in omvang, maar toch zijn zaken als verpakkingsmateriaal, gereedschap, meststoffen en soms bestrijdingsmiddelen nodig. In deze gebieden is dat vaak niet aanwezig, wat veel extra werk en kosten kan betekenen om er wel over te beschikken. O.a. de PAS is al lang bezig hierin te voorzien in bepaalde gebieden. Via contactpersonen, landbouw- groepen of winkeliers werden/worden middelen verkocht, variërend van houwens, vijlen tot emmers en enige chemicaliën. Meer en meer lukt het groepen met winkeliers te linken en dan zelfstandig te laten opereren.

Transport van de producten met de boot is vaak in eigen handen of via familieleden / dorpsgenoten, het wegtransport gaat vaker via derden. De risico's zijn meestal groot, daar afzet niet altijd gegarandeerd is en alle klappen voor de producent zijn.

Bij de verwerking van bittere cassave is vooral het raspen vaak gemechaniseerd. Op de markt zijn Surinaamse en geïmporteerde machines, de laatste vaak uit Brazilië. Bij het bakken vinden ook innovaties plaats, deels met geïmporteerde componenten. Voor podosiri verwerking worden ook machines gebruikt. Deze verwerkingscapaciteit is van (vrouwen)organisaties of particulieren, die beide hun diensten tegen een vergoeding aanbieden. Verwerking van pomtayer gebeurt eigenlijk niet in het veld, daar dan veel extra eisen worden gesteld. o.a. goede watervoorziening en hygiënische ruimtes in na de verwerking is verder een betrouwbare 'koude keten' vereist.

1.2.2 Kredietmogelijkheden

Kredieten zijn nog moeilijk bereikbaar voor veel binnenlandbewoners. De bereikbaarheid van bankinstellingen en kredietcoöperaties is veelal al moeilijk, Marowijne heeft een bankvestiging in Mungo en kredietcoöperaties in Mungo en Albina. Verder zijn de mensen aangewezen op Paramaribo of Nickerie. Onderpand en borg zijn ook extra moeilijk te verwezenlijken eisen en de banken hebben weinig inzicht in de omstandigheden waarin de kredietnemer moet functioneren.

Kredieten worden gebruikt om o.a. nieuwe activiteiten te beginnen. Op kleine schaal worden nu kredieten uitgezet door (vrouwen)organisaties in enkele dorpen via een dorpskas. Begeleiding wordt hier o.a. door NVB en PAS gegeven.

Bij grotere kredieten worden veelal kredietcoöperaties, zoals GODO en De Schakel, gebruikt. Bij de wateroverlast is een deel van de (landbouw)ondernemers via de NOB gefaciliteerd, men is veelal nog bezig met de aflossing. Het nieuwe agrarisch kredietfonds van LVV is in principe ook beschikbaar voor landbouwers in het binnenland.

1.3 Regio indeling

In deze studie omvat het binnenland die delen van het grondgebied waar de bevolking overwegend in stamverband in het oorspronkelijke stamgebied woont. Voor deze studie is het gebied op grond van o.a. de bestaande bestuurlijke indeling, overwegend

gelijkaardige problematiek, bevolkingsgrootte en -samenstelling en mogelijkheden als volgt ingedeeld:

1. het district **Brokopondo**
2. het ressort **Boven Suriname** (Sipaliwini)
3. het district **Marowijne**
4. het ressort **Tapanahony** (Sipaliwini)
5. het overige gebied, t.w.
  - a. de inheemse gemeenschappen van het district Para (Powaka, Casipora, Cabendadorp, Mata, Pikin Saron, Bigi Poika, etc.)
  - b. het ressort Boven Saramacca (Sipaliwini)
  - c. het ressort Coppename (Sipaliwini)
  - d. het ressort Kabalebo (Sipaliwini)
  - e. het ressort Curuni (Sipaliwini)

De census van 2004 (ABS, 2006) noemt per deelgebied de volgende bevolkingsaantallen:

<i>Gebied</i>	<i>Totale populatie</i>	<i>Actieve groep (15-64jr)</i>		<i>Opmerkingen</i>
		<i>Totaal</i>	<i>vrouwen (%)</i>	
<i>District Brokopondo</i>	14.215	7.983	3.583 (44.9)	
<i>Ressort Boven Suriname</i>	15.057	6.572	4.688 (71.3)	<i>Veel trekarbeid</i>
<i>District Marowijne*</i>	16.642			<i>Onduidelijk beeld groep</i>
<i>Ressort Tapanahony</i>	13.805	6.984	3.325 (47.6)	
<i>Inheemse dorpen Para**</i>	3.293			<i>Deel boeren onduidelijk</i>
<i>Ressort Boven Saramacca</i>	1.537	1.218	342 (28.1)	<i>Veel goudzoekers</i>
<i>Ressort Coppename</i>	595	321	136 (42.4)	
<i>Ressort Kabalebo</i>	1.843	1.046	432 (41.3)	
<i>Ressort Curuni</i>	1.299	677	346 (51.1)	

* overwegend tribale groepen, maar ook veel andere bevolkingsgroepen

** in het district Para zijn ca. 16 inheemse gemeenschappen, de ressorten Bigi Poika en Carolina zijn nagenoeg volledig inheems. Ressort Carolina heeft 4 kleine Marron dorpen. Het gehele district kent 3293 Inheemsen.

1.4 Doelgroepen en betrokken partijen

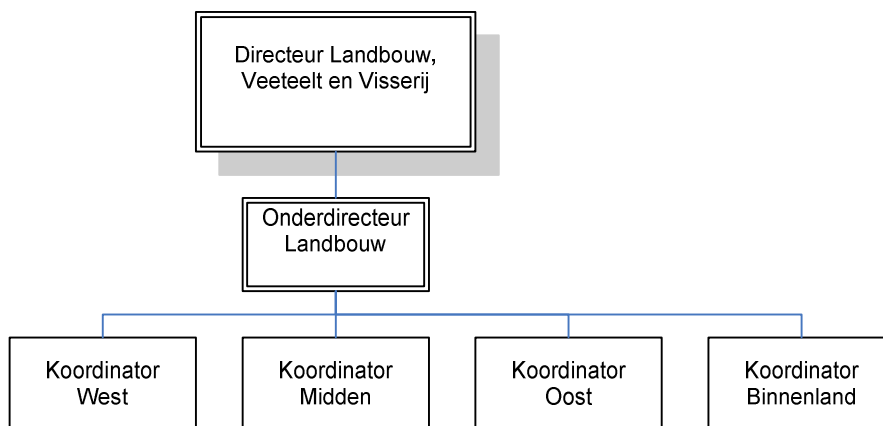
De doelgroepen zijn de in het binnenland woonachtige groepen inheemsen en marrons. Niet behandeld worden hier de groepen goudzoekers, die slechts tijdelijk in het gebied wonen. Op meerdere wijzen tonen ze aan geen duurzaam gebruik van deze gebieden te willen maken. Vestiging in Paramaribo lijkt voor een deel wel een optie te zijn.

1.4.1 LVV/Afdeling regio Binnenland

Na de instelling van de regio's Oost, Midden en West in de kustvlakte werd, meer dan 25 jaar later, een vierde regio aangekondigd. Geen regio Zuid, want het doel van de regio is de bevolking van de tribale gebieden, de *indigenous communities*, te begeleiden bij hun landbouwactiviteiten.

De naam **regio Binnenland** duidt de doelgroep beter aan en omvat ook enkele gemeenschappen die geografisch binnen het werkgebied van andere regio's liggen. De regio binnenland moet feitelijk nog ingesteld worden en ondermeer een eigen begroting krijgen. De districten Brokopondo, Marowijne en Sipaliwini zijn de voornaamste woongebieden van deze doelgroep en vormen de kern van de regio. Binnen de regio moet rekening worden gehouden met de komende opdeling van Sipaliwini in 4 commissariaten. Gezien de omvang en ligging van de inheemse *Para - dorpen* lijken speciale voorzieningen hier niet nodig, administratief kunnen ze bij het ressort Para blijven. Regelmatig overleg moet er voor zorgen dat ze in het programma van trainingen, vooral voor marketingactiviteiten, participeren.

Regio Binnenland valt in de organisatie van het Ministerie onder het onderdirectoraat Landbouw:

Naast de Koördinator Regio Binnenland (KRB) behoren een medewerker financiële administratie en een secretaresse tot het personeel in de stad. De kantoorruimte op het LVV-complex is nu beperkt tot drie (niet gekoelde) ruimtes. KRB heeft de beschikking over een (jonge) pc, maar aansluiting op het internet ontbreekt. Transportmiddelen als auto's en boten zijn in de stad en in Brokopondo niet aanwezig. Voor het voorlichtingswerk zijn centraal o.a. een *beamer* en een geluidsinstallatie beschikbaar bij het Onderdirectoraat Landbouw.

Momenteel coördineert KRB de activiteiten van het ressort Brokopondo, de begroting valt nog onder Regio Midden. Het ressort Marowijne valt onder Regio Oost (Tamanredjo) en wordt door KRB meer geadviseerd. De gemeenschappen in Sipaliwini vallen, volgens de oude districtgrenzen, deels onder Marowijne, Brokopondo en enkele gemeenschappen onder ressort Nickerie. Bij zijn werk in deze gemeenschappen

ondervindt KRB naar eigen zeggen geen problemen met collega's. De facto zou de KRB de ressorten Brokopondo, Marowijne en Sipaliwini coördineren.

1.4.2 LVV veldkantoren in het binnenland

In **Brokopondo-Centrum** is een ressortkantoor, opgeleverd in 2004. De bemensing is beperkt tot een waarnemend ressortleider, een administratieve kracht en een schoonmaakster. Het ressort heeft een minimale toerusting, wat gereedschap, rugspuiten, enig kantoormeubilair en een niet-bedrijfsklare oude PC. Het kantoor heeft geen telefoonaansluiting. Transport bestaat uit een (vrij nieuwe) bromfiets en een fiets en wordt beperkt ingezet voor het werk.

Verder heeft dit ressort twee kleine posten, gehuisvest in loodsen, in **Klaaskreek** (met oude rijstpelmol) en in **Brownsweeg**, waar resp. twee en drie mensen werken. Medewerkers worden voorlichters genoemd, maar hun training is beperkt. De posten hebben wat gereedschap. Vroeger bestond nog de post Botopasi, betrokken medewerker is nu bij RO ingedeeld. Bij het ressortkantoor is een kleine kwekerij met twee medewerkers.

De projectleiderswoning van Smallholders Oliepalmproject, eind jaren '70 gebouwd, staat op dit perceel in een verwaarloosde staat. Er zijn weinig activiteiten in het ressort. Aanvoer van plantmateriaal, o.a. van LVV Houttuin, wordt niet meer georganiseerd voor de boeren vanwege transportproblemen. Schooltuinbegeleiding is al enige jaren niet meer gedaan.

Een kopie van het kantoor in Brokopondo Centrum staat op **Atjoni**, eindpunt van de weg naar het Boven Suriname gebied. Dit LVV kantoor is sinds de bouw in 2004 nog niet overgedragen door OW aan LVV en wordt nog niet gebruikt. De locatie is strategisch goed, daar Atjoni de toegangspoort tot meer dan 50 dorpen aan de Boven Suriname is. Atjoni is bezig uit te groeien tot het bestuurlijke en economisch centrum van dit gebied met meer dan 15.000 inwoners.

In **Mungo** staat een klassiek LVV kantoor in redelijke staat, 14 mensen in dienst, vier voor de buitendienst. Tot 1986 was er een rayonkantoor in de grensplaats Albina, 43 km verderop, alsook posten in Langatabiki en Stoelmanseiland. Nu zijn er plannen voor de opzet van een kantoor in Tamarin. Probleem is hier veiligheid, slechts één wachter is inzetbaar. Telefoon, computer en fax zijn aanwezig. Inzet van eigen auto, vooral voor reizen naar hoofdkantoor. Een grote boot en twee buitenboordmotoren voor de Cottica zijn aanwezig. In een bescheiden kwekerij naast het kantoor worden o.a. citrusplantjes gemaakt. Naast statistiekopnamen en beoordeling van grondaanvragen zijn er verder weinig activiteiten.

1.4.3 Ministerie van Regionale Ontwikkeling (RO)

Bij de kabinetsformatie in 2005 werd bedongen dat bij het ministerie van RO een daar bestaande kleine landbouwafdeling wordt opgewaardeerd tot Directoraat na de verkiezingen van 2010 is dit. **directoraat Landbouw Ontwikkeling Binnenland** overgeheveld naar het Ministerie van LVV.. Momenteel is nog altijd niet duidelijk hoe dit nieuwe directoraat binnen de bestaande LVV- organisatie (die slechts 1 directeur kent)

moet worden ingepast. Ook de relatie met het koördinaatschap Binnenland is onduidelijk. In wezen zal één van deze instituten moeten worden opgeheven. Vermeldenswaard is dat dit directoraat is gehuisvest in een aangehuurd pand (hoek A. Samsonstr. en Kwaminastraat) en qua meubilair en ICT apparatuur zeer modern is geoutilleerd. Door het directoraat is recentelijk ook een beleidsdocument uitgewerkt waarin als interessant punten worden genoemd.

- Meer aandacht voor de verwerking van basisproducten in het binnenland en eigen producten meer waardering geven. Activiteiten moeten aansluiten op plannen van districtsbestuur en districtsraad.
- Verder moet meer gebruik gemaakt worden van organisaties als Amazone Pact, Embrapa, INPA (Manaus), ondermeer vanwege hun speciaal voor het humide klimaat geschikte variëteiten van belangrijke gewassen.

Vanaf 2008 zijn bij de Afdeling Binnenland nieuwe afdelingen opgezet, waaronder ook een voor de **bevordering** van het **ondernemerschap**. Dit initiatief kan, bij een adequate bemensing plus een goed activiteitenprogram, een stimulans betekenen voor de ontwikkeling. Nu worden de ondernemers nog veel aan hun lot overgelaten. Met de opzet van bestuurscentra in de regio's worden de ambtelijke hordes mogelijk minder zwaar voor deze ondernemers.

In dit kader is het ook dringend noodzakelijk dat wordt ingegaan op de verzoeken van serieuze ondernemers om op grotere arealen (10 ha en meer) buiten het stam-grondgebied commerciële activiteiten kunnen ontplooiën. Dit is vooral nodig om traditionele regels m.b.t. het erfrecht te omzeilen (kinderen van de man hebben n.l. niet automatisch recht op zijn grondbezit). Door het verkrijgen van een officiële grondtitel wordt verder de mogelijkheid tot bankfinanciering ook voor deze groep entrepreneurs een reële optie.

1.4.4 Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Suriname (CELOS) en ADEK UvS

Dit landbouw- en bosbouwkundig onderzoekscentrum, een stichting, is onderdeel van de Anton de Kom Universiteit van Suriname en voert o.a. agroforestry onderzoek uit in het binnenland. Eerder werd de studie landbouwontwikkeling binnenland voor het ASP uitgevoerd (CELOS, 2003). Pogingen om onderdelen daarvan te financieren o.a. bij Fonds Ontwikkeling Binnenland stranden, maar wetenschappelijk onderzoek naar o.a. bodemeffecten blijven gewenst. Momenteel wordt het Guyagrofor project uitgevoerd in Phedra, Mata en Nieuw Lombé en omgeving.

De faculteit Technische wetenschappen / agrarische productie neemt ook deel aan dit Guyagrofor project en voert o.a. de marketingstudie uit voor het Para en Brokopondo gebied, samen met de Universiteit van Leuven. De vakgroep Agrarische productie heeft al meer dan vijf jaar een officiële samenwerking met de Nationale Vrouwenbeweging, waarbij onderzoek wordt gedaan in het ressort Boven Suriname op het gebied van o.a. kippenteelt, agroforestry, verwerking en irrigatie-systemen. Mogelijkheden voor non-timber producten worden bekeken.

1.4.5 Inter-American Institute for Cooperation on Agriculture (IICA)

De landbouwtak van de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS) heeft strategische doelen met haar interventies in ons land, waaronder het hier belangrijke plattelandontwikkeling. Vooral is het *Integrated Rural Community Development Upper Suriname River Basin sub-region*, kortweg het project Abenaston, belangrijk waar vele jaren onderzoek werd gedaan naar o.a. agroforestry methoden. IICA is, naast advisering en ondersteuning van het ministerie, betrokken bij teelttechnische en/of gemeenschapsontwikkeling activiteiten met diverse partners en o.a. in het binnenland.

1.4.6 NGO's en CBO's

Onderstaand wordt een overzicht gegeven van belangrijke met landbouw in het binnenland bezig zijnde NGO's:

Naam	Doelstelling	Landbouwactiviteiten	Werkgebied(en)
<i>Amazon Conservation Team Suriname</i> ACT	<i>behoud van biodiversiteit, cultuur en gezondheidszorg in partnerschap met inbeemse gemeenschappen</i>	<i>Training & begeleiding bij groenteteelt, verwerking van peper, opkoop van paranoten, etc.</i>	<i>zuidelijke (inbeemse) gemeenschappen</i>
<i>Bureau Forum NGO's</i> BFN	<i>Ondersteunen/ begeleiden van organisaties bij ontwikkelen van meer inzicht en vaardigheden om beter leven woonklimaat te scheppen</i>	<i>Begeleiding/ training van boeren in kader van met name capaciteitsopbouw projecten</i>	<i>Marowijne, Tapanahony, Brokopondo, Boven Suriname en Boven Saramacca</i>
<i>Centrum Gemeenschapsontwikkeling</i> EBGS	<i>Gemeenschapsontwikkeling in brede zin te bevorderen (organisatie is minder actief geworden o.a. door kaderebrek)</i>	<i>Begeleiding organisaties/ boeren, in eerdere periode ook trainingen en voorbeeldbedrijfjes</i>	<i>Brokopondo, Boven Suriname en andere delen van het binnenland</i>
<i>Nationale Vrouwenbeweging</i> NVB	<i>Opheffen van sociale, economische en politieke achterstand vrouwen en bevorderen van hun deelname aan de ontwikkeling van de maatschappij</i>	<i>Begeleiding / training van boeren i.h.k.v. inkomsten genereren en institutionele versterking</i>	<i>wat betreft binnenland vooral in 17 dorpen in Boven Suriname</i>
<i>Pater Ahlbrinck Stichting</i> PAS	<i>geestelijke, intellectuele, lichamelijke, maatschappelijke en culturele ontwikkeling van binnenlandbewoners te bevorderen.</i>	<i>Trainingen, ondernemers begeleiden, inputverkoop via groepen, kleinveeteelt,</i>	<i>Marowijne, Para, Tapanahony, Br'do, Boven Suriname, Coppename, Kabalebo</i>
<i>Stichting Ecologische Producten Suriname</i> STEPS	<i>Bevorderen van duurzame productie door de rurale bevolking</i>	<i>Naast volksbosbouw ook kleinveeteelt (geiten, kippen) en agroforestry</i>	<i>voornamelijk Marowijne</i>

Deze organisaties met specifieke landbouwactiviteiten zijn al langere tijd actief en zijn zeker in de beginfase van dit project belangrijk. Bij de verdere ontwikkeling van landbouwsystemen richting commercialisering of wanneer andere aspecten meer aandacht nodig hebben is het aannemelijk dat ook andere organisaties met hun specifieke kennis en ervaring betrokken worden.

In deze context zijn andere organisaties en initiatieven belangrijk (geweest) voor de ontwikkeling van de gemeenschappen in het binnenland. Hun activiteiten zijn ondersteunend bij het doorbreken van het isolement, voor de bewustwording in het algemeen of voor bepaalde groepen en vaak voor het institutioneel versterken van (organisaties van) de binnenlandse bevolking.

Hierbij moet ondermeer gedacht worden aan:

- Vereniging van Inheemse Dorpshoofden in Suriname (VIDS),
- de overkoepelende organisaties in deelgebieden, samenwerkend in *Wan Mama Pikin*,
- de inheemse vrouwenorganisatie *Sanomoro Esa* alsook het Marronvrouwen netwerk,
- de vrouwenorganisaties in vele dorpen,
- de organisaties van traditionele gezagsdragers in meerdere deelgebieden.

Verder de activiteiten ter stimulering van ondernemers zoals door ABI en BUANDA en enkele kerkgenootschappen met hun actieve plaatselijke afdelingen.

Een groot deel van bovenstaande initiatieven werkt met fondsen en/of leningen van donoren.

Voor dit doel zijn enkele bureaus opgezet om met middelen van overheid en/of donoren projectactiviteiten vorm te doen krijgen.

Belangrijk zijn de eerdere Bureaus voor Microprojecten (EU middelen), de twee opeenvolgende kantoren voor het Fonds Ontwikkeling Binnenland (NHAS middelen), het Community Development Fund Suriname (vooral met IDB - lening) en enkele kleinere fondsen zoals het Canada Fund en het SKaN fonds. Speciaal voor de gezondheidszorg is het bureau voor de bouw van medische voorzieningen met IDB lening. Apparaat- en projectkosten van meerdere NGO's en CBO's worden (deels) gefinancierd door Nederlandse medefinancieringsorganisaties, voornamelijk Cordaid en ICCO.

Met uitzondering van STEPS is geen enkele NGO primair gericht op het begeleiden / uitvoeren van land- en bosbouwactiviteiten in het binnenland. De PAS (1968) had vanaf het begin, naast onderwijs en gezondheidszorg, wel een brede inzet met landbouwdeskundigen. Ook had CGO aanvankelijk veel landbouwinitiatieven. In het veld komen de NGO's veel landbouwvraagstukken en ook landbouwinitiatieven van de bevolking tegen. In de aanpak van de beoogde capaciteits-opbouw en institutionele versterking van de gemeenschappen worden deze landbouw-vraagstukken vaak meegenomen.

Veel activiteiten van organisaties in het (recente) verleden met bepaalde gewassen, verwerkingsmethoden of speciale aanpak zijn niet bekend bij de huidige uitvoerders of organisaties. Kostbare ervaring gaat op die manier verloren, terwijl juist met die kennis sneller een verbeterde aanpak mogelijk zou zijn.

1.5 Onderwijs en gezondheidszorg

Het onderwijs in het binnenland bestaat voornamelijk uit lagere scholen, waarvan veel van het bijzonder onderwijs, EBGs en RKBO. Veel schoolgebouwen zijn de laatste jaren

opgeknapt c.q. vernieuwd, de onderwijzerswoningen zijn deels nog in een verwaarloosde staat. Het onderwijzend personeel heeft nog meer aandacht, daar een groot deel niet de vereiste opleiding heeft genoten. Na Marowijne en Brokopondo zijn nu ook delen van Sipaliwini genomineerd om voj scholen te krijgen. In Apura is al gestart met een voj school en middelen zijn beschikbaar om in Atjoni en Stoelmanseiland voj scholen met internaatfaciliteiten op te zetten.

Bij het lager onderwijs in het binnenland is de **schooltuin** in de praktijk veelal afwezig, hoewel veel scholen in de voorbije jaren wel ooit een tuin hebben aangelegd en enige tijd onderhouden.

Schooltuinen zijn geschikt om zowel waardering voor landbouw als voor nieuwe gewassen & nieuwe teeltwijzen te introduceren in deze gemeenschappen. Jongeren staan meer open voor nieuwe zaken en kunnen het geleerde langzaam ingang doen vinden in de gemeenschap.

Een der problemen bij de succesvolle instandhouding van schooltuinen is dat de 'natuurlijke' plantkalender niet samenvalt met de schoolkalender. Het schooljaar begint per 01 oktober, hartje droge tijd. De regens in de kleine regentijd starten doorgaans eind november, soms begin december. De kerstvakantie is dan al weer in zicht, het toezicht wordt dan minder. Weinig scholen hebben een goede watervoorziening om dit probleem te ondervangen door beregening van de gewassen. Het is moeilijk te verwezenlijken om het schaarse aanwezige water te gebruiken voor het 'synchroniseren' van tuinwerkzaamheden met de indeling van het schooljaar.

In Kwamalasamutu werd dit probleem deels ondervangen door de leerlingen 's morgens een fles rivierwater te laten meenemen naar school.

Daarnaast stellen sommige leerkrachten weinig belang in schooltuin activiteiten. In de opleiding voor leerkrachten wordt deze activiteit ook marginaal behandeld. Al langer wordt gepleit voor een degelijk pakket tuinonderwijs in het curriculum van deze opleidingen, inclusief trainingen in het praktisch werken met groente aanplanten. In het rooster van de lagere school is 'tuinarbeid / handenarbeid' opgenomen, de term *arbeid* is wellicht minder gelukkig gekozen in deze.

In de **gezondheidszorg** zijn veel klachten van de bezoekers van de poliklinieken gerelateerd aan hun voedingspatroon. Vooral is de weerstand van veel mensen laag door eenzijdige voeding met weinig groenten & fruit alsook vaak (te) weinig eiwitten. Verder wordt bij veel vrouwen anemie geconstateerd, wat bij de eerste zwangerschapcontrole vaak tot ingrijpen noopt.

Bij herhaling wordt het belang van de preventieve zorg benadrukt, mede om de druk op en de kosten van de curatieve zorg te verminderen. Landelijk wordt deze verbetering van de preventieve zorg voorgestaan. Verbetering van de voeding van de mensen, zeker ook in veel binnenlandse gemeenschappen, zou hiertoe een goed startpunt kunnen vormen. Dit wordt ook onderkend door de Medische Zending, de uitvoerder van de zorg in het overgrote deel van het binnenland. Een effectieve aanpak van de preventieve zorg is nog niet ontwikkeld, in het meerjarenprogramma van MZ voor de komende jaren is wel opgenomen dat er in deze activiteiten gaan worden ondernomen.

1.6 Aanleiding programmavoorstel

De CELOS subsector studie, gemaakt bij het formuleren van het Agrarisch Sectorplan, gaf een goed overzicht van de situatie van de landbouw in het binnenland. Voor het initiëren van een aantal activiteiten voor de landbouwontwikkeling van het binnenland gaf het minder houvast. De gesignaleerde problemen worden hier in enkele groepen bijeengebracht die elk een rol (kunnen) spelen bij het achterblijven van het gewenste proces van landbouw ontwikkeling van het binnenland. Bij de regio's zijn meer specifieke punten naar voren gekomen.

1.6.1 De sociale omgeving

De moeilijke ontsluiting van de woongebieden, wat in het verleden reden was voor vestiging van de gemeenschappen in deze gebieden en succesvol werd benut als probaat verdedigingsmiddel, keert zich nu tegen deze dorpen. De geïsoleerde ligging is een obstakel geworden in het proces van uitvoering van activiteiten om tot ontwikkeling van deze gemeenschappen te komen.

De economisch gelijkaardige samenleving, waar elk gezin in grote mate zelf zorg draagt voor zijn voedselvoorziening en woonomgeving, was in afzondering effectief. Er is echter weinig specialisatie en de onderlinge handel is beperkt. Bijgevolg is er in het dagelijks leven weinig geld in omloop en tot op heden is er weinig werkgelegenheid ontstaan. Voor de gewenste aansluiting bij de economie van de kustvlakte worden andere eisen gesteld.

Door het wegtrekken en/of in loondienst gaan van veel mannen verdwijnt de balans en ontstaat er een grotere werklast en meer verantwoordelijkheden voor veel vrouwen. Er is een laag voorzieningenniveau: naast redelijke medische posten is er soms verlichting voor enkele uren per avond, watervoorziening is veelal nog ontbrekend, alleen lagere scholen met onvoldoende gekwalificeerd personeel, geen winkels of zaken met een (zeer) beperkt assortiment. Voor veel voorzieningen is technische ondersteuning nodig vanuit de kustvlakte, waarbij transport van / naar gebied duur en onregelmatig is. Communicatie en informatieverstrekking zijn moeilijk (recent is dit in enkele gebieden sterk verbeterd)

Grondenrechtenvraagstuk is nog niet opgelost. Er is geen zekerheid bij bewoners over hun eeuwenoude woon- en leefgebied. Concessies kunnen worden uitgegeven aan derden. Speciaal vraagstuk in deze is de groep transmigratiedorpen, waarvan de bewoners al meer dan veertig jaar op gronden van andere gemeenschappen (lô's) leven & werken. Deze groep marrons heeft weer weinig rechten binnen de eigen stam.

De geïsoleerde positie beperkt ook de mogelijkheden voor afzet van producten, voor kennisoverdracht en voor samenwerking en netwerken.

1.6.2 De landbouwomgeving

Meeste bodemtypen zijn chemisch arm, de mineralen zitten voornamelijk in de vegetatie, het bos, en worden vooral in het climaxbos goed in kringloop gehouden

Zwerfbouw buiten de traditionele context bedreigt de kwaliteit van het bos en daarmee de kwaliteit van bodems. Bodemdegradatie en erosie kunnen hierdoor ontstaan. Bijgevolg krijgen grote groepen bewoners voedselonzekeerheid, daar het landbouwsysteem kwetsbaarder wordt voor droogte, overstromingen en ziekten & plagen in de gewassen. De problematiek van het stagneren van marktgerichte landbouwproductie is in Bijlage 2 samengevat. Aangegeven is wat het werkterrein van het ministerie van LVV is en waar het de hoofdrol moet spelen alsook waar het een bijdrage moet leveren.

1.6.3 De uitvoerders van interventies op het gebied van ontwikkeling

LVV Regio Binnenland is (na 5 jaar werken) nog niet volledig opgestart, deels liggen verantwoordelijkheden nog bij andere regio's en een eigen begroting ontbreekt. Voor werkzaamheden binnen het ASP ontbreekt een document, waarmee een programma van activiteiten van start kan gaan. Ook de toerusting van de regio is op vele punten ontoereikend indien men het coördineren van landbouwactiviteiten in het binnenland adequaat wil kunnen uitvoeren.

Overlapping van mandaten van ministeries brengt verwarring en moet helder worden vastgelegd in werkafspraken. Nu nog te weinig samenwerking tussen spelers, hoewel in het veld vaak goede contacten en vormen van samenwerking (zijn) ontstaan.

NGO's, betrokken bij de ontwikkeling van het binnenland, hebben lang individueel en in een vacuüm geopereerd. Met de toename van het aantal betrokken organisaties werd het veld minder overzichtelijk. Het initiatief van het binnenlandoverleg NGO's heeft deze ontwikkeling deels gekeerd. Uiteindelijk doel moet werken binnen een gezamenlijk raamwerk worden, elkaar aanvullen om samen met de doelgroep alle activiteiten beter op elkaar af te stemmen en het geheel beter te laten functioneren.

Kennis van landbouw in het binnenland is binnen organisaties vaak beperkt en ook verspreid. Landbouwdeskundigheid is niet standaard aanwezig, vaak wordt het per (deel)activiteit ingehuurd wat het begeleiden en monitoren van processen kan bemoeilijken.

Er is geen platform waar de ervaringen met landbouwontwikkeling in het binnenland worden uitgewisseld, vooral tussen overheid, NGO's en doelgroep.

Belangen van de binnenlandbewoners lijken niet altijd centraal te staan. Bij organisaties bestaat soms onzekerheid over fondswerving, op korte en zeker op langere termijn. Onderzoek- en projectfondsen zijn cruciaal om de eigen organisatie in stand te houden. Bij andere instanties lijkt het belang van natuurbehoud boven de belangen van de bewoners te staan. Naast (niet verantwoorde) concessies aan donoren wordt er soms een onderlinge concurrentiestrijd gevoerd tussen organisaties om fondsen en invloed te verwerven.

De doelgroep is, gelijk enkele andere spelers, soms onvoldoende betrokken, georganiseerd en geïnformeerd, waardoor de betrokkenheid onvoldoende is voor langdurige resultaten.

Een zakelijke houding is aan beide kanten niet altijd aanwezig. Ideeën van o.a. *geschenken krijgen* en van *recht hebben op* staan een duurzame aanpak van problemen in de weg. Zo is een verwerkingsunit zonder degelijke afspraken voor beheer en onderhoud niet duurzaam.

1.7 Alternatieve interventies.

Cruciaal is de interventie van het asfalteren van de weg naar Atjoni, de zgn. Noord Zuid as, welke grote invloed gaat hebben op veel gemeenschappen en hun economische mogelijkheden. De intensiteit van contacten met de samenleving van de kustvlakte zal drastisch toenemen en inspanningen om ontwikkelingsactiviteiten in veel van de gebieden te brengen gaan eenvoudiger en goedkoper gerealiseerd kunnen worden.

De uitvoering van het SEL **Kleine herkauwers** project, welke ook activiteiten in het binnenland start, namelijk een klein voorbeeldbedrijf in/ nabij Brokopondo Centrum :na Babunhol zal door de asfaltering van de Afobakaweg de eerder beoogde functie van Brokopondo als grootschalig veeteelt- en fruitgebied meer inhoud kunnen krijgen.

De activiteiten van het **Guyagrofor** project van CELOS, ADEK en Alterra (Nederland) richt zich op nieuwe manieren van productie van milieuvriendelijke en economisch haalbare marktgewassen, inclusief hout en bosbijproducten en gebaseerd op lokale (Inheemse en Marron) strategieën. Met de hier opgedane ervaringen zal ook de basis van de voorlichtingsboodschap van het ministerie van Landbouw en NGO's verbreed en meer toegespitst kunnen worden.

Tropenbos wil zich in haar nieuwe programma naast bosbouw ook op landschapbehoud aspecten richten, waarbij middelen van bestaan van de mensen in dat gebied, dus landbouw, belangrijk zijn. In het gebied tussen Powaka en Casipora zijn voorbereidingen hiertoe gaande.

De inspanningen van verschillende instanties onder **IICA** coördinatie in de periode 1995 – 2003 om in vooral Abenaston ervaring en deskundigheid op te bouwen in plattelandsontwikkeling, vormen van *agroforestry* en lokale verwerking van producten lijken weinig te hebben opgeleverd. Veel pionierswerk in verschillende disciplines is hier verricht, veel middelen zijn besteed maar een evaluatie over de belangwekkende aangeronde aspecten is niet beschikbaar. Gelet op het belang van deze brede inzet voor alle gemeenschappen in het binnenland en alle betrokken disciplines is dat een opmerkelijk manco voor IICA. Zo is voor landbouw- en bodemkundigen het verloop volgen van bodemvruchtbaarheid parameters over een periode van vele jaren een unieke kans. Deze lijkt niet benut te zijn. Een degelijke evaluatie door derden van dit project op korte termijn is, zeker bij komende activiteiten op dit gebied, dringend gewenst.

In dit verband is het zinvol te wijzen op de vele bodemkundige rapporten die sinds de zestiger tot begin jaren tachtig zijn gemaakt door de dienst **Bodemkartering** van Natuurlijke Hulpbronnen. Van meerdere gemeenschappen in het binnenland is indertijd de omgeving van het dorp bodemkundig in kaart gebracht, welke gegevens nu nog even waardevol zijn.

Cashew had met de instelling van de **Nationale Kasjuraad** in 2004 hernieuwde belangstelling. De na de workshop in februari 2005 ingetreden stilte wordt door sommigen aan institutionele onvolkomenheden geweten. Op de proefvelden van CELOS is de doorgaans matige vruchtzetting, veroorzaakt door de hoge vochtigheid, echter weinig geruststellend voor de snelle verdere ontwikkeling van de teelt.

* er is een auto-evaluatie beschikbaar die anderhalf jaar na de start werd uitgevoerd (IICA, 1997).

2. Stimulering van de sector

Landbouwactiviteiten van de gemeenschappen in het binnenland zijn voornamelijk gebaseerd op zwerflandbouw, *shifting cultivation*, waarbij door elk gezin jaarlijks een stuk (secundair) bos wordt gekapt en beplant om voor enige jaren productief te zijn. In de vroegere omstandigheden van min of meer geïsoleerde gemeenschappen waren deze activiteiten verantwoord en doeltreffend voor zelfvoorziening. Het is de bedoeling dat de gemeenschappen in het binnenland kansen krijgen de huidige, vanwege meerdere redenen, vaak stagnerende landbouw tot (weer) meer stabiele vormen van landbouw te ontwikkelen. Ondanks (grote) regionale verschillen in het systeem zijn er tal van aspecten, welke in de onderscheiden deelgebieden overeenkomen. Ondermeer is de rol van vrouwen bij de landbouw / de voedselvoorziening, groot, zijn de stapelgewassen hooglandrijst en/of bittere cassave, is het aandeel van groenten en fruit bij de gewassen en ook in het menu veelal matig tot klein en komen veel van de eiwitten in het menu van visserij en jacht. Het belang van de aanvoer van vooral rijst, zout, suiker, plantaardige oliën en recent meer dierlijke eiwitten van de kustvlakte is de laatste tientallen jaren groter geworden, in veel gemeenschappen neemt deze aanvoer verder toe.

Naast de drie algemene Agrarisch Sectorplan doelen van zelfvoorziening voor alle inwoners, inkomsten genereren uit landbouw alsook deviezenverwerving richten de inspanningen binnen dit binnenlandproject zich op het kwantitatief en kwalitatief verbeteren van de opbrengsten van de in gebruik zijnde arealen en het beperken van het jaarlijks toevoegen van nieuwe arealen opengekapt (secundair) bos en kapuweri. Verbeterde braakperioden en andere maatregelen om de bodemvruchtbaarheid in stand te houden samen met andere teelttechnieken, nieuwe cultivars en (boom)gewassen kunnen bijdragen aan dit streven. Met deze aanpak zijn geleidelijke aanpassingen mogelijk waarbij, met over het algemeen weinig externe input, een duurzaam landbouwsysteem kan worden bereikt. Verbetering van de voedingssituatie in vooral kwalitatief opzicht is, door meer aandacht voor de teelt en consumptie van groenten en fruit beter te realiseren.

De kleinere groep landbouwers die zich (wil) richt(en) op meer commerciële activiteiten dient meer kansen te krijgen. De verkoop van producten kan in het eigen woongebied gebeuren en, waar qua product en transport mogelijk, naar verder gelegen gebieden. Verkoop in de directe omgeving is afhankelijk van meer economische ontwikkeling en daarmee van (meer) koopkracht in deze gemeenschappen. Door de huidige toename van toerisme ontstaat een unieke kans meer specialisatie in de gemeenschappen te stimuleren, waarbij veel aspecten van de traditionele samenleving in stand gehouden kunnen worden. In die omgeving is/komt ruimte voor mensen die onder andere meer groenten en fruit telen, kippen houden en landbouwproducten verwerken tot zaken als sappen, cassavebrood, chips, koeken etc. Op enkele plaatsen zijn kansen markten te creëren gezien hun ligging, economische activiteiten en/of intensiteit van bezoekers/ reizigers.

De aanpak van verkoop naar verder gelegen gebieden is meer complex. Verwerking, transport en afzet vraagt veel inzet, inzicht en samenwerking van betrokken partijen. Het inmiddels bijna afgeronde project van 250 km asfaltweg in het binnenland gaat enkele economische parameters en daarmee de kansen van ondernemers in dat gebied (met meer dan 30.000 inwoners) drastisch vergroten. Veel zaken zullen in het voordeel van de

binnenlandse gemeenschappen veranderen, maar de overheid zal samen met de bewoners ook de bedreigingen moeten aanpakken.

In dit kader moeten ook de mogelijkheden van het verzamelen en eventueel verwerken van bosbijproducten (welke met de verbetering en uitbreiding van de infrastructuur gemakkelijker te bereiken zullen zijn) worden genoemd. Als voorbeeld geldt de reeds enige tijd op gang, zijnde “podosirie” industrie in Oost-Suriname waar de reeds bestaande produktieketen van verzamelen,transport,verwerking en marketing (incl export)van dit produkt moet worden verbeterd en geprofessionaliseerd.Ook moet uitbreiding van deze sub sector naar andere regio waar zowel verzameling als het aanleggen van aanplantingen mogelijk is worden aangepakt.

2.1 Wijze van aanpak

Voor het stimuleren van de sector zal als uitgangspunt moeten gelden dat er qua aanpak en activiteiten een grote inhaalslag zal moeten worden geplaagd. Dit vereist dat de huidige afdeling Binnenland van LVV moet worden opgewaardeerd(minimaal naar het nivo van onderdirectoraat).Gezien de moeizame ambtelijke weg welke met deze opwaardering gepaard zal gaan, wordt hier voorgesteld de Stichting Agri Ontwikkeling Binnenland (SAOB) zo snel mogelijk op te richten die als trekker en motor van de ontwikkeling van de sector zal functioneren.. Voor de regionale aanpak zullen er in de deelgebieden **Agri-Ontwikkelings Centra** (AOC's) worden opgezet met als taken:

- Training en begeleiding van agrariers en agro-verwerkers in hun werkgebied(demonstratie tuinen, technische assistentie)
- Organisatie van bijeenkomsten met leden van de doelgroepen (incl NGO's) in het werkgebied.
- Problemen per gebied oplossen en waar nodig voorleggen aan SAOB- centraal die op haar beurt (evt.met aan te trekken externe deskundigen) deze kan aanpakken.

Agri-Ontwikkelingscentra moeten worden opgezet in de volgende gebieden e.a natuurlijk gefaseerd in de tijd en in overleg met de lokale doelgroepen en het lokale gezag.

Boven Suriname:	Atjoni
Boven Saramacca:	Pusugrunu
Boven Marowijne:	Stoelmanseiland, Tutubaka
Beneden Marowijne :	Ricanau
Arawara/Wayambo:	Donderskamp (Konumerume)
Boven Nickerie:	Apura

Waar er reeds LVV-faciliteiten bestaan kunnen deze aan SAOB worden overgedragen . De uiteindelijke lokaties van de AOC's zullen na gedegen veldwerk moeten worden bepaald.

Afhankelijk van hun ligging en werkgebied zullen de AOC's van de benodigde gekwalificeerde mankracht en het nodige materieel (transport, zoals boten/pick ups/ATV's)en communicatie (waar mogelijk draadloos internet) moeten worden voorzien. Ook zal in de begin fase en eveneens afhankelijk van de situatie de verhuur van bepaalde equipment(lichte tractoren,verwerkingsapparatuur,opslagfaciliteiten) worden bekeken.

Van een op papier bestaande onduidelijke afdeling Binnenland moet de stichting een goed functionerende eenheid zijn die in staat is de landbouwaspiraties van (delen van) de binnenland bevolking, in totaal ruim 50.000 mensen, te vertalen in een beleid en, waar mogelijk, deze groepen te begeleiden naar meer duurzame landbouwsystemen. De landbouwvormen moeten aan criteria van de bevolking zelf beantwoorden, alsook het milieu zoveel mogelijk ontzien en overeenkomen met onze nationale doelen.

De kern van de activiteiten in de deelgebieden wordt vooralsnog gevormd door trainingen in goed bodembeheer en teelttechnieken, waarbij de groepen begeleid worden in hun activiteiten. Deze meer landbouwkundige trainingen moeten in toenemende mate aangevuld worden door trainingen op het gebied van administratie, kostprijsberekening, verwerking alsook organisatie en marketing aspecten. De uitvoering geschiedt door de SAOB met haar, soms nog op te zetten, AOC's in de deelgebieden. Hiernaast kunnen NGO's, deels getraind en gefaciliteerd door de SAOB, met begeleiding in delen van het werkgebied, deze activiteiten uitvoeren.

Voor het uitvoeren van deze activiteiten kan SAOB door het zelfstandig opereren waar nodig externe hulp inroepen.

Toegepast landbouwkundig onderzoek in de landbouw van de binnenlandse gemeenschappen is geruime tijd in geringe mate en soms niet adequaat uitgevoerd. In overeenstemming met de wensen van de bevolking moet de SAOB stimuleren tot en richting geven aan de aanpak van problemen. Trajecten moeten worden uitgezet om tot bevredigende oplossingen voor een verscheidenheid aan problemen te komen.

De organisatie is/ wordt actief in een aantal overlegstructuren, waardoor de afstemming met enerzijds het ministerie en haar structuren en anderzijds het werkveld, (vooral betrokken ministeries, NGO's en CBO's) mogelijk is. In zowel voorbereiding als uitvoering van activiteiten moet de doelgroep steeds nauw betrokken worden.

Door het betrekken van de doelgroep, het overleg met verschillende partners en het spreiden van activiteiten over deelgebieden en met verschillende onderwerpen zal de voortgang van de activiteiten als geheel minder gevoelig zijn door het mogelijk tijdelijk uitvallen van delen van het systeem.

2.2 Resultaten van het programma

2.2.1 SAOB als werkarm van LVV

Met ruime armslag als trekker van de agri-ontwikkeling met als centraal kantoor de huidige kantoorruimten van regio Binnenland heeft dan:

- Deze regio organisatorisch en administratief efficiënt ingericht. Het werkgebied is duidelijk beschreven, ingericht in vier deelgebieden en heeft de beschikking over een eigen begroting.

Overleg binnen de organisatie is duidelijk geregeld, verantwoording wordt afgelegd, controles worden uitgevoerd en verslagen worden gemaakt en behandeld. Werkplannen worden gemaakt, met elkaar afgestemd en goedgekeurd en de uitvoering gevolgd en geëvalueerd.

- De structuur van de organisatie is effectief ingevuld: naast het centrale kantoor in Paramaribo zijn er drie ressortkantoren in Mungo, Brokopondo-Centrum en Atjoni. Van de twee bestaande viel één (deels) onder regio Binnenland, de ander onder regio Oost. Op Atjoni is het gebouw ingericht, bemenst en een werkprogramma voor ressort Bovenstreams, gelijk andere ressorten, uitgevoerd.

Het vierde werkgebied omvat de voornamelijk inheemse gemeenschappen in het overig deel van het land. Dit gebied vereist twee benaderingen voor de activiteiten, te weten één voor de groep dorpen op de meer ontsloten locaties, waar, naast kostgronden, ook (grote) commerciële arealen van ananas, pomtayer, banaan en/of bittere cassave zijn. Deze groep heeft naast teeltechniek ook begeleiding in verwerking, afzet en marketing gehad. De tweede benadering is voor de meer geïsoleerde gemeenschappen in het zuiden van ons land, waar traditionele kostgronden (nodig) zijn. LVV is slechts (incidenteel) werkzaam in deze gemeenschappen, andere organisaties hebben intensiever gewerkt in enkele van de gemeenschappen. De werkwijze voor de meer geïsoleerde gemeenschappen bestaat uit training & begeleiding en advisering en ondersteuning van NGO's. Deze werkwijze maakt combinatie van activiteiten voor beide groepen in een ressort mogelijk.

- Personeel is intern getraind, inhoudelijk alsook organisatorisch. Enkele goed opgeleide en gemotiveerde mensen met duidelijke landbouwinteresse zijn aangetrokken, waar mogelijk van de doelgroep zelf afkomstig.

- De behuizing van de regio is aangepast. Kantoor Paramaribo is opgeknapt, zodat medewerkers beter functioneren. Bezoekers worden goed geholpen en de vergaderingen / bijeenkomsten blijven niet beperkt tot de vroege ochtenduren. ITC-voorzieningen zijn in orde gebracht voor inzet bij haar taken, ondersteuning van overleg, informeren van en samenwerken met diverse partners.

Bij de ressortkantoren zijn meest kleine aanpassingen uitgevoerd, zoals een telefoonverbinding voor het kantoor in Brokopondo Centrum. De huisvesting in Brokopondo is verbeterd door renovatie van de oude projectleiderswoning. Verder is het kantoor van Atjoni compleet ingericht. In overleg met RO is huisvesting van nieuw personeel op locaties in Brokopondo en Atjoni, waar nodig, geregeld.

- De uitrusting van SAOBis aangepast aan de nieuwe omstandigheden, nu vooral in vier werkgebieden intensiever wordt gewerkt. Het betreft ook transportmiddelen, auto's en boten plus buitenboordmotoren.. In dit kader zijn ook afspraken gemaakt met andere organisaties en groepen om op andere locaties van transportmogelijkheden verzekerd te zijn.

- **Demonstratievelden** zijn beschikbaar voor praktijk bij trainingen en voorlichtingsactiviteiten. Op 9 locaties zijn in samenwerking met boeren (particulieren) tuinen beschikbaar gesteld voor begeleide bezoeken van trainees. Nadere uitleg en instructies worden gegeven bij de trainingen in deze demonstratie aanplantingen.. Hiertoe zijn waar nodig de tuinen uitgerust met o.a. waterpomp, watertanks, gereedschappen, machines, magazijn, overdekte (les)ruimte en plantmateriaal. Vruchtbomen van goede kwaliteit zijn geplant welke later ook als kwaliteitsmateriaal voor plantvermeerdering kunnen worden gebruikt. In het tweede jaar wordt per

demonstratietuin ook kippenteelt opgezet, mede voor mest voor de tuin. Resultaten uit een studie naar lokale voercomponenten worden hierbij toegepast. Met de boer-beheerder is een overeenkomst gesloten en hij/zij is waar nodig getraind.

Deze demonstratievelden zijn per gebied verschillend, naar gelang de problemen en mogelijkheden worden bepaalde aspecten meer belicht in het voorlichtingswerk. Boeren uit de omliggende gemeenschappen worden hier getraind en vervolgens begeleid bij de verbetering van hun landbouw activiteiten. Overleg, kennisuitwisseling en onderlinge samenwerking worden gestimuleerd. Deze demonstratievelden zijn opgezet in de deelgebieden Marowijne, Tapanahony/ Lawa, Boven Suriname en ressort Curuni.

- Specifiek LVV **trainingsmateriaal** voor het binnenland is beschikbaar. Met de al opgedane ervaring in de afgelopen jaren is in korte tijd dit materiaal geproduceerd voor instructies bij de trainingen en als informatiefolders en posters.

2.2.2 NGO's, CBO's en RO versterkt

Medewerkers en/of leden van niet gouvernementele organisaties, community based organisations, RO – (bestuurs)ambtenaren en waar nodig andere ministeries, betrokken bij landbouwactiviteiten in het binnenland, zijn getraind in landbouwprincipes & teelttechnieken en vaardigheden voor de begeleidingswerkzaamheden. Tevens zijn waar nodig afspraken gemaakt hoe de begeleiding en/of advisering van groepen per organisatie wordt uitgevoerd. Een netwerk van opgeleide mensen is beschikbaar in de gebieden, die boeren(groepen) bij hun landbouwinspanningen (kunnen) begeleiden. Bij gecompliceerde zaken worden LVV - of andere deskundigen ingeschakeld voor advies en/of begeleiding.

2.2.3 Overleg

Er is structuur gebracht in het overleg dat binnen de afdeling, binnen het ministerie alsook met andere ministeries/werkarmen van ministeries en NGO's en CBO's wordt gevoerd. Elk overleg dient ter informatie, afstemming en voorbereiding van nieuwe activiteiten van LVV en van de partners. SAOB verzorgt, tenzij anders afgesproken, de verslaglegging stipt en zakelijk en zorgt ook voor convocaties en waar nodig accommodatie. Meer overleg resulteert in meer samenwerking en kennisdeling, in betere geïnformeerde adviezen, in beter doordachte projecten alsook in betere resultaten bij landbouwactiviteiten van de gemeenschappen in het binnenland.

2.2.4 Database

De activiteiten van overheid en organisaties op het gebied van landbouw in het binnenland, nu en in het verleden, zijn in hoofdlijnen systematisch geordend. Waar mogelijk is aangegeven waar meer details / gegevens zijn te vinden dan wel contactpersonen aangegeven.

2.2.5 Studies

De bij het veldwerk toegepaste methoden en adviezen zijn onderbouwd c.q. gevolgd door praktisch onderzoek dat op enige SAOB locaties is uitgevoerd. Vooral zijn ook

parameters van de bodemvruchtbaarheid gevolgd bij de verschillende behandelingen. Verder is een marketingstudie uitgevoerd welke voor de commerciële activiteiten van agri-ondernemers mede de richting helpt bepalen.

Naar de verwerking van producten zijn onderzoeken gedaan voor betrouwbare installaties, betere uitlevering en (waar nodig) minder fysieke belasting van de doelgroep, vooral de vrouwen.

2.2.6 Schooltuinen

Schooltuinonderwijs is waar mogelijk ondersteund bij actieve scholen in de vorm van (geleend) tuingereedschap, plantmateriaal en meer incidenteel technische begeleiding bij deze activiteiten.

2.2.7 Voeding

Voorlichtingsmateriaal over groenteteelt en gezonde voeding is gemaakt en verspreid via o.a. scholen en poliklinieken. Stimulering van groenteteelt draagt bij aan de verbetering van de voedingsgewoonten en daarmee van de gezondheidstoestand.

3. Veronderstellingen

Uitgangspunten en aannames

De aanpak van de ontwikkeling van de landbouw in het binnenland past in het streven alle burgers van het land kansen te bieden zich een goed bestaan op te bouwen. Grote groepen mensen in het binnenland zitten een achtergestelde positie, vooral vrouwen en ouderen.

In voorgaande jaren is het beleid naar het binnenland in het algemeen, ook wat betreft landbouw, onduidelijk geweest. De beschikbaarheid van veel fondsen heeft een toename van activiteiten in veel gebieden laten zien, maar veel coördinatie was er uiteindelijk niet. We zien een toenemende drang bij de bewoners van de gebieden initiatieven te ondernemen om lokaal iets te ondernemen of te verbeteren. Een grote wens bestaat bij een groeiende groep mensen, vrouwen en mannen, met allerhande landbouwactiviteiten inkomsten te verwerven. Eerder is in het beleid al gesteld dat het binnenland geen verzorgingsgebied is maar een productiegebied, maar de randvoorwaarden hiervoor worden nog te langzaam in te weinig gebieden ingevuld.

Aanpak van de landbouw door meer begeleiding en trainingen is een wens van veel bewoners in het gebied en de bij de ontwikkeling betrokken organisaties zijn er veelal ook al mee bezig. Meer inzet van het ministerie bij de landbouw in het binnenland, in de vorm van trainingen geven, deskundigheid inbrengen en begeleiding van activiteiten, is door velen gevraagd en wordt verwelkomd. Verondersteld wordt dat deze groepen de voorgestelde aanpak (in grote lijnen) steunen en dat in een proces van overleg, informeren en kennisdeling, deze aanpak zo'n vorm kan worden gegeven dat de organisaties er meer en meer in gaan participeren. De hier genoemde groep van organisaties is zeker niet uitputtend, maar het zijn groepen die nu in het veld bezig zijn met o.a. de (basis)beginselen van landbouw. Bij de verdere ontwikkeling van de begeleiding komen andere aspecten aan de orde, waar ook andere spelers bij betrokken kunnen worden.

De interesse voor landbouwstudierichtingen en om te werken in de landbouw in het binnenland was langere tijd niet groot, maar er lijkt een kentering te zijn gekomen. Belangrijk is de jeugd te blijven interesseren, opdat er genoeg gekwalificeerde mensen beschikbaar blijven. Het werken in het binnenland is de laatste jaren op een aantal punten aantrekkelijker geworden. De eerdere gezondheids- en veiligheidsrisico's zijn sterk verminderd. De lokale voorzieningen zijn veelal toegenomen, ontsluiting en communicatie zijn nu al of worden binnenkort sterk verbeterd. De gestadige toename van het toerisme schept meer mogelijkheden die positief doorwerken op het woon- en werkklimaat in deze gebieden.

Bij de inrichting van het werkgebied in vier ressorten is, naast de asfaltering van de wegvakken Paranam - Berg en Dal - Brownsweg - Atjoni, ook uitgegaan van de aanleg van een goed vliegveld nabij Atjoni*. Met deze faciliteiten kan vanuit het SAOB - kantoor op deze locatie een veel groter gebied bestreken worden tegen minder kosten en in veel minder tijd. Gelet op de aard en intensiteit van de veldbezoeken is een dergelijk knooppunt, samen met goede communicatiefaciliteiten, een voorwaarde om efficiënt te werken. Tot op heden zijn de locaties moeilijk te bereiken en is het opereren in het gebied duur en tijdrovend. De druk op de begroting van veel betrokken ministeries wordt met deze voorzieningen, ook bij een verhoogde inzet voor de ontwikkeling van het gebied, niet disproportioneel belast.

De huidige verbetering van prijzen voor agrarische producten op de wereldmarkt lijkt van langere duur te worden, de vraag zal waarschijnlijk geruime tijd dusdanig zijn dat prijzen aantrekkelijk blijven. Dit geldt voor basisproducten waaronder rijst en bacoven, maar zal ook doorwerken in de markt voor andere producten. Op de markt voor de diverse *tropical rainforest* producten is beweging en komen meer en meer mogelijkheden. Lokale gewassen die in het verleden door subsidies op buitenlandse producten een marginale rol hebben gekregen op onze binnenlandse markt, zoals diverse aardvruchten, worden interessanter om op grotere schaal te planten door de grotere vraag landelijk en lokaal (toeristen).

Het decentralisatie proces is deels al gestart in het gebied, Marowijne, en de andere delen zullen volgen. Bij Sipaliwini speelt de opsplitsing in vier commissariaten, welke bestuurlijk mogelijkheden biedt om meer toegespitst te werken. Onduidelijk is de vorm en de gevolgen voor de bestuurslagen, welke nu aanwezig zijn. Besluiten op het gebied van het beheer van natuurlijke hulpbronnen, vooral het bos en de rivieren, kunnen doorwerken op de mogelijkheden van de doelgroep hier hun inkomsten te verkrijgen.

- Zie bijlage3: knooppunt Atjoni.

4. Uitvoering

4.1 Fasering

Bij uitvoering van het geheel aan activiteiten om te komen tot versnelling van de agri-ontwikkeling in de regio Binnenland zijn een aantal fasen te onderscheiden:

De **opdrachtfase**: na goedkeuring van het projectdossier ontstaat de vraag wie het project gaat uitvoeren. Intern of eventueel de aanwijzing van een uitvoerder (consultant) of adviseur. In alle gevallen moet er een goede begeleidingsgroep (PMG) bij het ministerie benoemd worden. Bij de bemensing van deze groep is het goed ook partners te betrekken zoals RO en/of een NGO / CBO vertegenwoordiger. Gezien het gemeenschappelijk belang en de voorgestelde samenwerking moet nagegaan worden in welke onderdelen zij betrokken worden.

De **opzetfase**: in deze fase wordt gekeken naar eventuele uitwerking van details die nodig zijn voor de werkfasen. De feitelijke instelling van de regio en de opzet van twee nieuwe ressorten moeten worden voorbereid en uitgevoerd. Tevens moeten binnen en buiten het ministerie contacten gelegd worden voor de (voorbereiding van) trainingen, de aanmaak van training- en voorlichtingsmaterialen, alsook over samenstelling van de overleggroepen. De selectie van personeel, staf, veldmensen en trainers, moet starten en het gebruik van demonstratie-velden moet overeengekomen worden met de geselecteerde boeren c.q. gemeenschappen.

De **werkfasen**

Aanpassen van infrastructuur, aanvullen van uitrusting, inclusief voor veldkantoren en -werkers.

Vorbereiding van trainingen, materialen maken en werkwijzen vastleggen.

Opzet van overlegstructuren met verschillende afdelingen en organisaties.

Training van veldwerkers, eerst intern en later extern (medewerkers van RO/NGO's).

Selecteren, overeenkomsten sluiten, inrichten en uitrusten van vier demonstratievelden en trainen van boer-beheerders(groepen).

Voorlichting en training van boeren(groepen) mede met deze tuinen.

Voorlichting en training van boeren(groepen) in andere gebieden

Begeleiding en advisering van organisaties

Studieopdrachten formuleren en (laten) uitvoeren(CELOS/UvS e.a.)

Aanmaak van database

Schooltuinen en voedingsaspecten uitwerken

De **fase van evaluatie en bijstelling**

In deze fase worden alle betrokken mensen opgeleid en worden groepen begeleid. In het overleg met andere organisaties worden activiteiten geëvalueerd en zo nodig bijgesteld.

Gelet op vorderingen in het veld kunnen nieuwe organisaties en groepen betrokken worden. De personeelbehoefte van de regio-onderdelen wordt vastgesteld, evenals de consequenties voor de begroting bepaald.

4.2 **Activiteiten**

De activiteiten richten zich in het eerste jaar op de basis problematiek van onvoldoende teeltkennis en uitrusting om andere landbouwmethoden toe te passen. Gelet op de beperkte activiteiten van LVV en andere organisaties in vele delen van het gebied in de afgelopen periode is een brede aanpak op dit vlak gewenst. Vooral de voedselzekerheid, nu afnemend in enkele deelgebieden, zal door deze trainingen kunnen verbeteren. Tijdens

deze activiteiten worden zaken als lokale organisatie, meer samenwerking en verhogen van leiderschapscapaciteiten ook aangepakt.

Tevens worden meer data verzameld waarmee de verdere ontwikkeling van de landbouw kan worden geëntameerd. Benutting van lokale en nationale mogelijkheden worden gestimuleerd en begeleid. Met de aanpak van de overige knelpunten zoals door de asfaltering van wegen, betere voorzieningen, betere communicatie, verbeteren bestuursdiensten, meer lokale werkgelegenheid c.q. koopkracht en meer organisatie en samenwerking kan de (commerciële) landbouwproductie geleidelijk op een hoger niveau komen. In het tweede jaar is er, met de opgedane ervaring en kennis per deelgebied, ruimte voor een marketingstudie om de mogelijkheden te inventariseren.

-Aanpassen infrastructuur tbv SAOB-centraal

Voor de SAOB zal de huidige werkruimte van afd.Binnenland (LVV complex) moeten worden aangepakt en aangepast.

Naast de verbetering van de werkomgeving is met de toename van activiteiten en personeel meer ruimte nodig. Het onder brengen van SAOB op het LVV complex zal verder ertoe bijdragen dat het agro-gebeuren in het binnenland wordt geïntegreerd in het totale LVV-plaatje

Bij de **ict** voorzieningen is er een keuze tussen een geïsoleerde benadering van regio Binnenland of een bredere aanpak van dit probleem, zodat meer delen van het ministerie betere internet toegang en pc beveiligingsprogramma's krijgen. Een eendere keuze is waarschijnlijk nog nodig voor de aanpak van het elektriciteitscapaciteitsprobleem op het LVV complex, welke aansluiting van voldoende koeling niet mogelijk zou maken. Met de komst van meer medewerkers en meer activiteiten zijn meer pc-faciliteiten nodig, uitbreiding met laptops lijkt voor deze afdeling geschikter dan met desktops.

Transport ontbreekt tot op heden nagenoeg. Voor de regio en de ressorten is, afhankelijk van de bemensing en de activiteiten, vervoer nodig. Aanschaffingen moeten in samenhang met het daadwerkelijk beschikbaar zijn van gekwalificeerd personeel geschieden.

-Aanpassen overige uitrusting: er zijn kleine aanpassingen nodig in Mungo, evenals aanvulling van meubilair en reparaties van voorzieningen. De beschikbare projectleiderwoning in Brokopondo Centrum dient gerenoveerd te worden. De twee nieuwe kantoren (Centrum en Atjoni) hebben beide nog kantoor uitrusting nodig. Transportmiddelen zijn afhankelijk van de invulling van de vacatures. Naast een auto heeft vooral het ressort Atjoni ook een basisuitrusting voor watertransport nodig, een 25-30 voet korjaal met een 15 pk buitenboordmotor is voldoende. Ressort Brokopondo heeft bij de invulling van de vacature van een volwaardige ressortleider een auto nodig, dit ressort strekt zich uit van Kraka tot nabij Pokigron alsook het gebied bij Kwakugron. Het ressort voor de Inheemsen wordt bij kantoor Paramaribo ondergebracht en deelt in veel van de daar aanwezige faciliteiten.

Voor de locatie van het kantoor voor de Inheemsen was voorgesteld een laagdrempelig kantoor in landelijk Para op te zetten. De voordelen zijn evident, met name voor de vele gemeenschappen in Para. De nadelen voor veel andere gemeenschappen van de doelgroep (langer reizen, meer kosten, meer tijd nodig) wegen toch zwaarder en vestiging in Paramaribo wordt aangeraden.

-Voorbereiding van trainingen, materiaal maken en werkwijzen vastleggen. Deze voorbereiding is relatief beperkt daar deze trainingen al gegeven worden. Inhoud en werkwijze moeten (beter) uitgewerkt en vastgelegd worden alsook goed vorm gegeven worden. Variaties in de inhoud naar gebied zijn mogelijk en deels nodig. De onderwerpen zijn opgenomen in ondervolgende Box . Duidelijk moet zijn dat LVV noch anderen het antwoord voor de vele vragen van de doelgroep hebben. Het is meer experimenteren om tot voor de doelgroep aanvaardbare systemen van landbouw te komen. Orientaties in o.a. Brazilië, Venezuela, Columbia, en Belize waar men ook moet deze problematiek te maken heeft zijn in dit verband noodzakelijk en zinvol.

Trainingsmaterialen

Belangrijke onderwerpen van de trainingen zijn

- **Bodemvruchtbaarheid:** *het natuurlijke systeem van het bos, invloed kappen en branden, hoe bodemvruchtbaarheid in stand te houden, stikstofbinders, mogelijkheden van wisselbouw, verbeteren van braakperiode, composteren, mulchen, kippenmest, etc. Maatregelen ter voorkoming van erosie.*
- **Groenteteelt technieken** *waaronder aspecten als zaaibedaanleg, zaadwinning, gemengde teelt, beregening, ontwatering, eenvoudige kassen, wateropslag, spreiding van oogsten, behandelen van geogoste groenten alsook de bereiding van de verschillende producten.*
- **Teelt van vruchtbomen**, *al of niet in combinatie met eenjarige gewassen, enten, oculeren, afleggen, belang van goed plantmateriaal, onderhoud, bemesting, snoeien, wondbehandeling, etc.*
- **Bestrijding van ziekten en plagen**, *waarbij biologische methoden voorop staan. Preventieve maatregelen, belang van biodiversiteit, herkenning van ziekten & plagen, gebruik van biologische middelen, gebruik van rugspruit, bewaren middelen, etc.*
- **Opslag en verwerken van producten** *zoals pinda, cassave, banaan en vruchten, (ook van bosbijproducten) Verwerken tot producten (chips, sappen etc.). Transport en verpakking.*
- **Kippenteelt**, *legkippen en slachtkippen, aandacht voor aanmaak lokaal voer,*
- **Marketing** *opzetten, vooral op het niveau van meerdere dorpen. NGO's zijn al bezig op dorpsniveau met groepen producenten. Beter benutten lokale markten.*
- **Kredieten** *op dorpsniveau, administratie, bedrijfsplan tot aanvragen bij banken en Kredietcoöperaties.*

Bij dit materiaal is belangrijk dat de voorbeelden specifiek op de binnenlandse omstandigheden zijn gericht, het moet herkenbaar zijn. Overheid en NGO's hebben al materiaal, vaak zijn er aangepaste herziene versies. De mensen worden begeleid bij hun experimenten om tot betere vormen van landbouw te komen, er is geen blauwdruk. Afhankelijk van de situatie, de mogelijkheden en de vraag van de doelgroep kunnen onderdelen worden uitgediept dan wel kort worden behandeld op een bepaalde locatie. Naast deze onderwerpen komen ook onderwerpen als kostprijsberekening, boekhouden, leiderschap, de verschillende functies in organisaties, etc. aan bod.

*Behalve kippenteelt is er geen veeteelt in dit programma opgenomen. Gezien de resultaten met **schapen en geiten** in het Wayombo en Patamaccagebied is het zinvol hier wel mee door te gaan. Dit gaat via het SEL project dat ook in Brokopondo activiteiten gaat hebben en de voorlichting zal verbeteren. Met deze activiteit kan veeteeltontwikkeling in het eerdere 'veeteeltgebied' Noord Brokopondo doorgaan. Goede handelbaarheid van de dieren en beperkte investeringen maken deze teelt aantrekkelijk.*

Voor **rundvee** is het aannemelijk dat Noord Brokopondo weer meer activiteiten krijgt. Gelijk eerder zal de schaal veelal groot zijn en voornamelijk vanuit de kustvlakte worden gestart. Deze initiatieven zijn belangrijk, maar vallen buiten de binnenland activiteiten. De interesse bij de lokale bevolking was (beperkt) aanwezig en dat lijkt nog niet veranderd. Met de komst van meer bedrijven en kennis en ervaring in het gebied lijkt veeteelt hier ook geleidelijk te kunnen op kleine bedrijven. In andere deelgebieden zijn enkele mensen geïnteresseerd in rundvee zoals bij Papatam en Apura.

Varkens zijn tot in de jaren tachtig op kleine schaal gekweekt in Brokopondo, deels door lokale mensen die het zemelen-slijpmeel mengsel van de pelmolens in het gebied benutten. Deze rijstteelt is afgenomen, wellicht komen andere voederbronnen naar voren zoals uit toeristische activiteiten.

Regelmatige inzet van **AHA's (animal health assistants)** is zinvol bij het stimuleren van deze veeteelt. Door de verbeterde communicatie kunnen activiteiten nu beter worden georganiseerd door de betreffende ressorten.

Andere dierlijke eiwitbronnen

Visserij is belangrijk omdat gezinnen regelmatig, zij het meestal kleine hoeveelheden, eigen gevangen vis gebruiken. Afname van de visstand komt regelmatig voor door gebruik van te fijnmazige netten, correctie vindt meestal plaats en na enige jaren is de visstand weer redelijk. Met uitzondering van onbewoonde gebieden lijkt het visserijpotentieel (redelijk) goed benut. In enkele delen van het leefgebied van de doelgroep is de druk op de visstand hoog door vissers van buiten het gebied die met een zogenaamde sportvergunning commercieel bezig zijn met arbeiders. Dit geeft spanningen en herziening van (het toezicht op) de huidige vergunningen lijkt wenselijk. De eerder genoemde sportvergunning lijkt te veel opgerekt, waardoor er commerciële activiteiten mee worden gedekt. Strakkere voorwaarden en voorrang voor werkelijk in het gebied wonende mensen moet nagestreefd worden. Verder lijkt de benutting van visvoorkomens in onbewoonde gebieden meer profijtelijk te maken via vergunningen aan bepaalde toeristische bedrijven. Hun beleid van vangst terugzetten levert naast een duurzaam gebruik van deze visvoorkomens ook deviezen voor het land op.

Visteelt in het achterland lijkt mogelijk, veel schoon water en weinig bevolkingsdruk. Voorwaarde is dat er een goede goedkope voedselbron voor de te telen vissen beschikbaar is. Het oppervlaktewater op het Guyana schild zelf is (extreem) voedselarm, het gehalte aan nutriënten is laag en daarmee is het waterleven niet overvloedig. Eerdere berekeningen van mogelijke visopbrengsten van het stuwmeer zijn laag per ha, het grote oppervlak (150.000 ha) geeft de totale potentiële oogstcijfers enige massa. Dit gebied heeft nu echter onverantwoord hoge kwikgehalten in enkele populaire vissoorten. Andere waterlopen hebben relatief weinig mogelijkheden voor het opzetten van visteelt. Zonder voedsel van buiten het gebied of geteeld in het gebied zijn de vooruitzichten mager.

Jacht is in veel dichtbevolkte gebieden van minder belang geworden. Slechts in dunbevolkte en niet goed ontsloten delen van het gebied blijft jacht belangrijk voor aanvulling van het menu. Fokken van enkele typen bosdieren is een optie, maar als aanvulling van het menu van de lokale mensen is deze optie te duur. Verkoop van dit vlees aan duurdere restaurants maakt het interessant. Voor ervaringen in omliggende landen wordt verwezen naar *Wildlife Farmers' and Producers' Booklet # 2 (2005)*.

- **Opzet van overlegstructuren.** Behalve binnen de regio is er ook binnen het ministerie over dit onderwerp meer overleg nodig. Momenteel lijkt er weinig uitwisseling en samenwerking te bestaan, incidenteel is er (vruchtbaar) overleg & actie. Voor regio binnenland zijn medewerkers van het landbouwproefstation (vooral vruchtbomenonderzoek, groente onderzoek en ziekten & plagen), planning & ontwikkeling en veeteeltontwikkeling voor de hand liggende partners. Andere afdelingen

kunnen waar gewenst participeren. Minimaal 1x per kwartaal een binnenland overleg, snel en efficiënt met stipte verslaglegging. Het is raadzaam een IICA- vertegenwoordiger, bij voorkeur de binnenlandspecialist, bij dit overleg te betrekken, gezien hun veelvuldige en praktische werkzaamheden in de regio. Gelet op statements zoals .. *that IICA could not continue to pursue Hinterland Development actions independently of LVV. (IICA annual report 2003)* zal er van die kant geen bezwaar bestaan tegen deze suggestie.

Een tweede voorstel voor overleg betreft een ontmoeting, elk kwartaal, tussen LVV/SAOB en RO, waarbij CELOS en UvS betrokken moeten worden. Landbouw in het binnenland is in ieders pakket en informeren en afstemmen is belangrijk.

Het overleg van LVV/SAOB met RO en enkele 'landbouw' NGO's (via NGO binnenlandoverleg) is belangrijk voor het verder verloop van deze aanpak. Verwachtbaar is dat dit overleg deels wordt opgedeeld naar de onderscheiden deelgebieden / ressorten waarbij met de daar actieve organisaties wordt gestreefd naar samenwerking. In 1.4.6. zijn de werkgebieden en (huidige) aandachtsgebieden van de NGO's aangegeven, welke zeker in de beginfase van belang zijn.

Aanvullend komt er minimaal jaarlijks een krutu in uitgebreide setting, inclusief vertegenwoordigers van de boerengroepen per stroomgebied, bijeen. Hier worden activiteiten en resultaten besproken en kan bijgestuurd worden. Als start van dit belangrijke overleg met NGO's moet een workshop georganiseerd worden waar deze landbouwaanpak besproken wordt.

-Training van veldwerkers, eerst intern medewerkers van de (in te stellen) ressorten en later geselecteerde medewerkers van RO en/of NGO's en CBO's. In enkele sessies worden onderwerpen behandeld uit Box 3 en de werkmethoden. Een mix wordt aangeboden, waarbij deelnemers ook in tuinen de praktijk zien & uitvoeren. Naast de landbouwonderwerpen komen ook zaken als leiderschapsvaardigheden, administratie en kostprijsberekening aan de orde.

Landbouwtrainingen in het binnenland organiseren met een redelijke dekking van de doelgroep, de mensen die openstaan voor verandering, is een grote inspanning. Direct of indirect moeten meer dan 200 gemeenschappen bereikt worden. LVV of de overheid kan deze inspanning niet alleen doen. In het gebied zelf zijn weinig LVV – ambtenaren, de beschikbare werknemers voldoen in een klein aantal gevallen aan de kwalitatieve eisen en het nodige materieel is beperkt beschikbaar. Er zijn niet altijd contacten met de specifieke doelgroep en deze stelt in meerdere gebieden (nog) weinig vertrouwen in de dienst. Door het gebrek aan veldwerkers zijn specifieke gevoeligheden binnen de doelgroep ook vaak onbekend. Meerdere NGO's hebben zeker de laatste jaren veel activiteiten ondernomen met de bevolking en genieten vaak meer vertrouwen. Sommige NGO's hebben al 40 jaar in delen van het binnenland gewerkt en veel ervaring opgedaan. Verder zijn NGO's vaak meer flexibel bij hun werkzaamheden en inzet. Vormen van samenwerking van LVV (+ RO) met 'landbouw' NGO's / CBO's moet er voor zorgen dat een aanzienlijk deel van de mensen wel bereikt wordt.

Huidige Medewerkers van de LVV regio Binnenland die in de begin fase worden uitgeleend aan SAOB en in tweede ronde van RO en NGO's / CBO's worden opgeleid tot begeleider van landbouwers(groepen). Na de training kunnen de NGO medewerkers ook terugvallen op adviezen en begeleiding van (medewerkers van) de regio. Naast deze training van de medewerkers / vrijwilligers van de betrokken organisaties moeten er vormen van samenwerking komen voor het uitvoeren van begeleidingwerk in de deelgebieden van de regio door NGO's en CBO's. SAOB kan in enkele ressorten zelf deze werkzaamheden uitvoeren. In bepaalde gebieden zijn NGO's

goed vertegenwoordigd en actief en kan een deel van het begeleidingswerk door hen worden overgenomen.

Een deel van de kostenposten bij trainingen verschillen sterk door een aantal oorzaken:

- *deelnemers wonen in directe omgeving en kunnen zichzelf elke dag verplaatsen of moeten juist onderdak hebben c.q. dagelijks aangevoerd worden*
- *deelnemers komen voor een deel in, bijvoorbeeld met een boot, waarbij brandstof wordt vergoed*
- *het onderdak en/of de lesruimte is van een organisatie of een commercieel bedrijf*
- *de trainers kunnen met een auto komen of moeten vliegen (charter of lijnvlucht)*

Zo hebben Brokopondo centrum, Dribabiki en Mungo (Abadukondre) relatief goedkope faciliteiten.

Trainingsruimten zijn hier ook beschikbaar. In Boven Suriname zijn er veel mogelijkheden, o.a. met verschillende vakantiecampen. Wat betreft vervoer zijn er meestal mogelijkheden met boten ter plaatse, waarbij alleen brandstof (deels) wordt vergoed c..q. aangevoerd. De mensen willen graag deze trainingen volgen en hebben geen probleem met een eigen inbreng in deze vorm.

Opbouw van trainingen is meestal 2-3 sessies van elk 3-5 lesdagen, welke deels in een demonstratietuin worden doorgebracht om praktische onderdelen te zien en zelf uit te voeren. Het feitelijke trainingstraject in het binnenland bestaat uit twee onderdelen, de trainingsdagen zelf en daarbij allerlei vormen van veldbegeleiding. Deze begeleiding is afhankelijk van veel factoren. Over eventuele begeleidingswerkzaamheden moeten duidelijke afspraken worden gemaakt.

-Inrichten en uitrusten van demonstratievelden (en trainen van boer-beheerders(groepen). Voorlichting en training van boeren(groepen) m.b.v. deze tuinen.

Het ministerie beoogt de opzet van demonstratietuinen in de navolgende gebieden w.o.:

- Boven Suriname / Boven Saramacca
- Boven- en Beneden Marowijne
- Tapanahony en Lawa
- Ressorst Curuni
- Brokopondo
- Inheemse dorpen in Para

Deze velden moeten worden gekoppeld aan de activiteiten van de lokale AOC's

Bij de opzet van de demonstratievelden / proeftuinen zijn een paar algemene regels die gelden naast de specifieke zaken voor elke locatie.

Bodem: liefst een vlak terrein, nabij de rivier, maar wel hoog genoeg dat er niet jaarlijks een (aantal) overstroming(en) plaatsvindt. In de meeste situaties zal een perceel worden gekozen waar de bodem is opgebouwd uit oeverwallen en komgronden met (zandige) leem en klei en terrassen met zand, zandige (zwarte) leem en klei. De fysische eigenschappen zijn goed, hun voorkomen in het gebied is echter beperkt (5-8% van de binnenlandse gronden).

Gewassen: voornamelijk wordt eerst gewerkt met voor producent en consument vertrouwde gewassen zoals tajeblad, boudier, antrouwa, peper, amsoi en sopropo. Daarnaast ook paksoi, paprika, tomaat en vruchtboomen zoals sinaasappel, lemmetje,

pompelmoes, papaya en kokos. Afhankelijk van het gebied zijn ook andere gewassen interessant als aardvruchten en cassave.

De vruchtbomen zijn goed geselecteerd materiaal voor latere vermeerderingsunits in het gebied.

Methode: bij deze landbouwmethode wordt op meer aspecten gelet dan (kwaliteits)opbrengsten. Ook de instandhouding van de bodemvruchtbaarheid, goede waterkwaliteit en de biodiversiteit zijn belangrijk. De deelnemers aan de trainingen leren het geheel aan interacties in natuurlijke ecosystemen zoals het bos begrijpen en ‘imitaties’ daarvan toepassen op perceel en omgeving.

Door de aandacht voor bodembeheer en bodemverbetering is het mogelijk langer op een perceel te blijven produceren. Minder nieuw bos c.q. kapuweri is nodig daar niet ieder jaar een nieuw stuk bos gekapt moet worden, m.a.w. op een veel kleiner stuk grond kan worden gerouleerd. Met de groenteteelt wordt het hele jaar op hetzelfde stuk geproduceerd en niet een ieder planten bij het begin van de regens.

Hierbij worden een aantal principes gehanteerd:

- **behoud en verbeter de bodemvruchtbaarheid over de jaren**
- **versterk de voedingstoffen kringloop van het bodem-gewas systeem**
- **voeg stikstof toe door veel stikstofbindende planten te gebruiken**
- **biologische plantenbescherming die meer gebaseerd is op voorkomen dan genezen**
- **vermijden van gebruik synthetische stoffen voor bemesting, plantenbescherming, etc.**
- **grote diversiteit aan voor deze omgeving geschikte planten**

Met het begrijpen van deze principes komt er inzicht voor deze goed aangepaste vorm van produceren waarbij het omringende natuurlijk ecosysteem model staat.

Bij dit systeem worden een aantal zaken geïntroduceerd, waarmee de boeren in het binnenland traditioneel niet vertrouwd zijn, zoals:

- Gewasverzorging is minimaal in het huidig systeem, men moet leren meer aandacht te geven aan de gewassen door onkruiden te verwijderen, compostering & mulching, plagen preventie, etc.
- Bewatering in droge periodes, waarbij gewerkt wordt met watertanks en gieters
- Gebruik van organische pesticiden zoals thee van neem (*Azadirachta* sp), bumbi (*Tephrosia toxicaria*), kunami (*Clibadium sylvestre* en/of *C. surinamense*), neku (*Lonchocarpus* spp.) om plagen te voorkomen dan wel te bestrijden.
- Meer intensieve teelt van kippen. Deze teelt wordt in het tweede jaar gestart, nadat een studie naar meer lokale componenten voor het voer is uitgevoerd.

Verder moet bij het succesvol introduceren van een demonstratietuin worden gelet op de volgende zaken:

- Bij de locatie wonen redelijk veel mensen in de directe omgeving dan wel is het goed bereikbaar voor andere gemeenschappen; communicatie moet mogelijk zijn;
- De gebruikte bodems moeten representatief zijn voor de mogelijkheden van de doelgroep;

- Ligging moet hoog genoeg zijn bij hoge waterstanden, anderzijds moet water beschikbaar zijn voor bewatering in droge perioden;
- Bij (delen van) de bevolking moet een duidelijke behoefte bestaan de landbouw te verbeteren voor de eigen voedselvoorziening en/of voor verkoop van producten;
- De te introduceren nieuwe methoden en gewassen moeten zoveel mogelijk aansluiten bij de huidige gang van zaken en niet kapitaalsintensief zijn;
- De tuin moet liefst een activiteit van een lokale boer zijn, een persoon met aanzien en vertrouwen in de gemeenschap. Hij/zij is (elementair) geschoold, opdat eenvoudige administraties/ dagboeken kunnen worden bijgehouden en instructies gelezen.

Een voorwaarde is dat de betrokken gemeenschap niet verdeeld is c.q. er spanningen bestaan, dan wel dat er m.b.v. intensieve krutrus deze negatieve zaken kunnen worden opgeheven en omgezet in positieve acties

Boven Suriname/Boven Saramacca: behoefte aan aanpassingen van de huidige landbouw met behoud van een (grote) mate van zelfvoorziening en mogelijkheden om producten te verkopen. Intensievere teeltmethoden aanpassen aan de lokale omstandigheden. Groenten en fruit bieden mogelijkheden voor de lokale markten, zeker met de huidige toename van toeristen. Verbetering van de hooglandrijstcultuur is een wens in veel gemeenschappen in dit gebied.

Boven- en Beneden Marowijne: in grote lijnen zijn hier aanpassingen nodig in de zwerflandbouw met langer gebruik van dezelfde gronden. Groenten en fruit zijn interessant voor de (aanzienlijke) lokale markten en de markt in Frans Guyana. Gebruik van chemicaliën is hier al langer in zwang en dit aspect behoeft meer aandacht bij de trainingen.

Tapanahony en Lawa: hier spelen gelijkaardige zaken als Marowijne, waarbij de zelfvoorziening echter veel zwaarder weegt. Gebruik van chemicaliën lijkt hier minder. Veel voedsel wordt hier 'geïmporteerd' uit de kustvlakte. Deze kansen voor de boeren moeten beter benut worden.

Ressort **Curuni:** Kwamalasamutu heeft problemen in de **cassaveteelt**, welke deels lijken samen te hangen met het langdurig relatief intensief grondgebruik. Ziekten en plagen verminderen de voedselzekerheid van de geïsoleerde gemeenschap. Om mogelijkheden van aangepaste teelt- en bodemverbeteringsmethoden te onderzoeken wordt met bewoners geëxperimenteerd met cassave- en andere aanplanten. Bodemvruchtbaarheid moet zoveel mogelijk hersteld worden door o.a. aanplant van leguminosen, composteren en mulching. Trainingen in groente- en fruitteelt, inclusief toegezegde plantenvermeerdering cursussen. Met hier werkzame NGO's zal regelmatig overlegd worden om duplicatie te voorkomen en de samenwerking te vergroten.

Indicatieve voorstellen voor de opzet van demonstratietuinen van de SAOB

Demonstratietuin en Futunakaba/Djumu en Atjoni	<i>ressort Boven Suriname</i>
Aandacht voor	<p>bodem: verbetering c.q. behoud bodemvruchtbaarheid (verschillende bodemtypen worden gebruikt nabij het dorp), mogelijkheden voor toepassen rotatie, diverse leguminosen zoals Gliricidia en andere plantensoorten, composteren, mulchen en groenbemesters.</p> <p>groenten & fruit: teelt van groenten gedurende het gehele jaar, introductie van nieuwe gewassen naast de traditionele groenten (belangstelling voor groenten en vruchtbomen bestaat al, men is redelijk open voor gezonde voeding). Door een der boeren(gezinnen) wordt gewerkt met druppelirrigatie. Mogelijkheden van verkoop van groenten en fruit alsook plantjes reëel. Cursus plantenvermeerdering in pakket opnemen.</p> <p><i>(afzet van producten is in eerste instantie mogelijk bij toeristenkampen in o.a. Pikin Slee, Botopasi, Dan, de ambtenaren en gezondheidswerkers in Debike, leerkrachten in de omliggende dorpen, etc.)</i></p> <p>verwerking: behalve rijstpellen zijn er andere mogelijkheden, zoals verwerking van maripapitten tot spijsoolie, allerlei cassaveproducten, gedroogd fruit, etc.</p> <p>rijstteelt: sinds begin jaren tachtig zijn in Futunakaba pogingen gedaan rijstteelt op een grotere schaal, inclusief beperkte mechanisatie, op o.a. komgronden en lage terrasgronden te doen. Met de huidige uitrusting, waaronder een kleine tractor, ploeg en recent een (gerenoveerde)pelmolen dorsmachine wil men weer starten. Biedt dit een kans op een goede locatie met een ervaren groep boeren in het binnenland praktijkproeven met hooglandrijst op te zetten. Nieuwe rassen, rotaties en andere ingrepen kunnen worden bekeken. De boeren zijn hier, i.t.t. andere locaties, niet tegen kudzugebruik, wat meer mogelijkheden biedt bij rotatie van teelten. Men gebruikt o.a. een goede locatie langs de rivier waar ook, aan andere groepen voorlichting gegeven kan worden.</p> <p>kippenteelt wordt al gedaan op kleine schaal, uitbreiding lijkt zinvol indien er een goedkoper kippenvoer wordt ontwikkeld. Al zijn hier enige initiatieven genomen, waaronder de aanschaf van een hamermolen. Met rijstpelmolen(s) in het dorp zijn slijpmeel & zemelen beschikbaar.</p> <p>organisatie: organisatorische aspecten, afzet, marketing, beheer en verhuur machines, etc.</p>
Voorgestelde partner(s)	producentenorganisatie <i>(vooral gelet op toenement toerisme in de betreffende gebieden)</i>
Nodig	<i>Voor de voorlichting in dit dichtbevolkte gebied zijn grote inspanningen nodig. Het opleiden van lokale voorlichtsters en is vereist om de te verwachten belangstelling voor de tuin te kunnen omzetten in verantwoorde voorlichtingsactiviteiten eerst ter plaatse en later begeleiding op arealen van eerdere bezoekers.</i>
Opmerking(en)	georganiseerd en in staat deze extra activiteiten uit te voeren. Men wil differentiatie in landbouwproductie met verschillende gewassen, etc. .. Ligging, is goed voor het demonstratiedoel. .. Meerdere logeerfaciliteiten in de omgeving aanwezig. .. Communicatie via GSM verkeer mogelijk, vliegveld in Botopasi en Atjoni
Begeleiding	NVB en/of PAS benaderen, lijken goede partners. NVB is al jaren bezig met activiteiten in deze gemeenschap en, gelijk PAS, in andere dorpen langs deze rivier.

NB. Vooral voor het werken in het Pusugrunu gebied is het vliegveld Atjoni van groot belang
*zie bijlage knooppunt Atjoni

Demonstratietuin en Kisai en Tutubaka	<i>ressort Tapanahony</i>
Aandacht voor	<p>bodem: verbetering c.q. behoud bodemvruchtbaarheid (verschillende bodemtypen), mogelijkheden voor toepassen rotatie, diverse leguminosen zoals <i>Gliricidia</i> en andere plantensoorten, composteren, mulchen, groenbemesters, etc.</p> <p>groenten & fruit: teelt van groenten gedurende het gehele jaar, introductie van nieuwe gewassen naast de traditionele groenten (belangstelling voor groenten en vruchtbomen & bewustheid voor gezonde voeding lijken (beperkt) aanwezig). Mogelijkheden van groenten & fruitverkoop in gebied zelf redelijk, ambtenaren, gezondheidswerkers en leerkrachten in en rond Dritabiki en Stoelmanseiland, plus de vraag in Frans Guyana.</p> <p>verwerking naast cassave ook de verwerking van podosiri, ander fruit voor lokale afzet, etc.</p> <p>kippenteelt wordt hier gedaan op kleine schaal, uitbreiding zinvol als er een goedkoper kippenvoer wordt ontwikkeld. Aanvoer van levensmiddelen w.o. bevroren kipdelen uit kustvlakte aanzienlijk en gebeurt deels per vliegtuig. Mest kan weer goed gebruikt worden bij de groenteteelt.</p> <p>In een later stadium is ook hier rijstteelt verbetering te overwegen. Rijst is in jaren tachtig op een redelijke schaal geteeld door enkele mensen. Men overweegt dit weer te doen. Na eerste ervaringen in Tutunakaba zou LVV ook hier een proef kunnen begeleiden o.a. bij een ervaren boer in Puketi.</p> <p>organisatie: aspecten van afzet, marketing, etc. Men denkt aan gezamenlijk een opkooppunt om het transport goedkoper te kunnen organiseren.</p>
Voorgestelde lokale partner(s)	<p>Demonstratietuin op areaal van Angusó Alafu nabij Kisai. Voor contacten met lokale groepen is de regionale organisatie <i>Okanisi Sidon libi</i> geschikt, eventueel samen met vrouwenorganisaties. Bij initiatieven met rijstteelt boer John Setoe Misidjan in Puketi betrekken.</p>
Extra nodig	<p>Nodig zijn o.a. nog: Voor bodem & groenten: hakselaar, rotavator, watertanks, waterpomp, buizen, etc. Voor algemeen: gereedschappen, zaden, plantmateriaal, (meststoffen), etc. Voor trainingen: afdak op veld, benodigdheden voor kippenteelt- en plantenvermeerderingcursus,</p> <p>De voorlichting in dit gebied eist veel inspanningen. Met het opleiden van een groep boeren afkomstig van verschillende gemeenschappen spreidt de kennis zich. Verder is het opleiden van lokale voorlicht(st)ers nodig om de te verwachten belangstelling te kunnen omzetten in verantwoorde voorlichtingsactiviteiten ter plaatse en later begeleiding op locaties van eerdere trainees.</p>
Opmerking(en)	<p>.. Ligging, halverwege de rivier, is goed voor dit demonstratiedoel. .. Logeerfaciliteiten beperkt, grotere medische post in Dritabiki aanwezig. .. Communicatie: enkele satelliettelefoons in het gebied. GSM aangekondigd, maar nog niet mogelijk, vliegveld op Dritabiki</p>
Begeleiding	<p>partner zou BFN kunnen zijn, daar zij activiteiten in meerdere dorpen langs de rivier hebben begeleid. ACT lijkt een goede partner, daar zij al lang activiteiten in het dorp en andere inheemse dorpen in het zuiden begeleid.</p>

NB. De inheemse dorpen Tepu en Apetuna en Anapaike kunnen bij de activiteiten van demonstratietuin Tutubaka worden betrokken.

Demonstratietuin Kwamalasemutu en Apura en Konomerume	<i>ressort Curuni</i>
Aandacht voor	<p>Voor Kwama zijn voorlopig twee aandachtsgebieden.</p> <p>1) teelt van bittere cassave ondervindt steeds meer problemen door tientallen jaren verbouw van cassave op arealen rond het dorp. De bodem(vruchtbaarheid) kan zich onvoldoende herstellen door korte braakperiodes. Onder deze omstandigheden van uitgeputte bodems en daardoor verzwakte planten ontstaan meer kansen voor ziekten en plagen. Inmiddels hebben zich ziekten en plagen gevestigd die de voedselzekerheid van deze sterk geïsoleerde gemeenschap bedreigen. Samen met (delen van) de bevolking zal worden gewerkt om de bodemvruchtbaarheid weer te herstellen en daarna in stand te houden met o.a. verbeterde braakperiodes en groenbemesters. Verder moet door o.a. selectie van ziekteresistente c.q. minder gevoelige c.v.'s en teeltmaatregelen de ziekten & plagen teruggedrongen worden en de opbrengst van cassave aanplanten verbeteren. Op het areaal van een van de boeren zal deze aanpak worden toegepast en bij succes vervolgens worden gepromoot.</p> <p>2) teelt van groente en fruit, waarbij een breed scala aan aspecten wordt behandeld. Men is o.a. geïnteresseerd in plantenvermeerdering, vooral van vruchtbomen. Ook groenten hebben belangstelling, al lijkt de consumptie nog beperkt te zijn. Via (begeleiding van) de schooltuin, een demonstratieveld nabij de schooltuin en de organisatie van trainingen, waaronder voedselbereiding, moet deze gemeenschap meer inzichten en mogelijkheden krijgen haar voedingsituatie te verbeteren. Afzet van producten is hier beperkt mogelijk, toeristen en bezoekende dienstverleners / ambtenaren zijn nog schaars maar ook hier worden toeristische voorzieningen ontwikkeld.</p> <p>Bij beide onderwerpen hebben aspecten van bodemverbetering. Onder meer rotatie van gewassen, gebruik van leguminosen, groenbemesters alsook mulchen en composteren komen aan de orde.</p> <p>kippenteelt wordt gedaan op kleine schaal ('oso-fowru'), uitbreiding van deze teelt is hier alleen zinvol als er een voornamelijk van lokale componenten gemaakt kippenvoer wordt ontwikkeld.</p> <p>organisatie: organisatorische aspecten zijn hier anders dan in de meeste gemeenschappen.</p>
Voorgestelde lokale partner(s)	<p>Eerder is al in Kwamalasemutu een landbouwgroep gestart om o.a. draagmierenbestrijding uit te voeren. In overleg met het dorpsbestuur kan deze groep, eventueel aangevuld, ook hier goede diensten bewijzen. Schoolhoofd en leerkrachten zijn bij groenten & fruit deel de ideale partner</p> <p>Opzet en uitvoering van deze activiteiten vergen veel van deze gemeenschap en van LVV. Goed overleg met het dorpsbestuur is nodig, daarna ook met andere organisaties werkzaam in deze gemeenschap. Samenwerking en ondersteunen van elkaars activiteiten is vereist, bij deze landbouw activiteiten bestaat met ACT Suriname en VIDS overlapping en is samenwerking gewenst.</p>
Nodig	<p>In deze geïsoleerde gemeenschap geldt de algemene eis van beperkt gebruik van externe input in nog sterkere mate. Alles komt hier met het vliegtuig, 2 uur vliegtijd. Brandstof is schaars.</p> <p>Voor groenten: watertanks, kleine (hand?)waterpompen, buizen, etc.</p> <p>Voor algemeen: gereedschappen, zaden, plantmateriaal, (meststoffen), etc.</p> <p>Voor trainingen: afdak op veld, behoeftes voor kippenteelt, vermeerderingscursussen, etc.</p>

	<i>Voor de voorlichting in deze gemeenschap is naast grote inspanningen ook veel inzicht nodig. Het opleiden van 1-2 mensen tot voorlicht(s)ter, tevens beheerder van het demonstratieveld, is vereist.</i>
Opmerking(en)	.. Logeerfaciliteiten beperkt, polikliniek aanwezig. .. Communicatie via VIDS radionetwerk, vliegveld aanwezig.
Begeleiding	ACT lijkt een goede partner, daar zij al lang activiteiten in het dorp en andere inheemse dorpen in het zuiden begeleid.

Voor Apura en Konomerume is m.n de teelt van pomtayer belangrijker. Men is in deze regio's ook geïnteresseerd in de fruitteelt en de kippenteelt en kleinvee (schapen, in Apura varkensteelt)

	Demonstratietuin Ricanau	ressort <i>marowijne</i>
Aandacht voor	<p>Bodem: verbetering c.q. behoud bodemvruchtbaarheid (verschillende bodemtypen), mogelijkheden voor toepassen rotatie, diverse leguminosen zoals Gliricidia en andere plantensoorten, composteren, mulchen, groenbemesters,</p> <p>Groenten & fruit: teelt van groenten gedurende het gehele jaar, introductie van nieuwe gewassen naast de traditionele groenten (belangstelling voor groenten en vruchtbomen bestaat, bewustheid voor gezonde voeding?). Podosiri is gevraagd, teelt van nieuwe c.v. 's in PAS /IDB project.</p> <p>Door klein deel van boeren nabij Mungo wordt gewerkt met bewatering. Mogelijkheden van verkoop van groenten en fruit reëel, mede door markt in Frans Guyana en Paramaribo. Cursussen zoals over plantenvermeerdering ook hier gevraagd.</p> <p>Verwerking van cassave en podosiri wordt al toegepast,</p> <p>Cassaveteelt verbetering Vooral in het Patamacca gebied en ten zuiden van Papatam wordt cassave ook commercieel aangeplant en verwerkt tot o.a. kwak. Ook hier is verkorten van de braakperiode gangbaar om de productie voorlopig voort te zetten. Voor LVV een mogelijkheid met serieuze boeren, met de cassaveteelt in het binnenland praktijkproeven op te zetten om met rotatie, groenbemesters en/of andere teeltmaatregelen de bodemvruchtbaarheid en de productie op peil te houden.</p> <p>Kippenteelt wordt hier beoefend, er is nood aan goedkoop voer met veel lokale componenten. Uitbreiding zinvol als goedkoper kippenvoer wordt ontwikkeld. Weinig rijstpelmolens in het district maar andere bronnen zoeken.</p> <p>Organisatie: organisatorische aspecten, afzet, marketing, etc.</p>	
Voorgestelde partner(s)	Groep groenteboeren aan rijweg naar Petondro, groep boeren nabij Mungo.	
Nodig	<p>De groenteboeren hebben een beregeningsinstallatie en (onvoldoende) wateropslag. Deels schenkingen, veel zelf geïnvesteerd.</p> <p>Nodig zijn o.a. nog: Voor groenten: rotavator, aanvulling van watertanks, waterpomp, buizen, etc. Voor algemeen: gereedschappen, zaden, plantmateriaal, (meststoffen), etc. Voor trainingen: afdak op veld, benodigdheden voor kippenteelt.</p>	
Opmerking(en)	<p>.. Ligging, nabij grootste concentratie Mungo, is goed voor dit demonstratiedoel.</p> <p>.. Meerdere logeerfaciliteiten en medische post in de omgeving aanwezig.</p> <p>.. Communicatie: GSM verkeer mogelijk</p>	
Begeleiding	Hier lijken twee partners mogelijk, STEPS voor deel bodemverbetering & agroforestry en de PAS voor het groenten & fruit deel.	

De inheemse dorpen in deze regio zullen bij de activiteiten van Ricanau worden betrokken.

*Er is in het binnenland, van granman tot boer, een behoefte aan **trainingen** en daarna veel **begeleiding** bij hun landbouwactiviteiten. De organisaties uit de kustvlakte kunnen veelal niet aan het tweede punt voldoen. Lokaal moeten ook mensen geselecteerd en begeleid worden, die periodiek (minimaal jaarlijks) bijgeschoold c.q. gemotiveerd worden. In combinatie met de betere telecommunicatie en verbeterde ontsluiting moeten deze mensen een deel van de begeleiding kunnen uitvoeren. Deze mensen moeten al getraind zijn en op hun perceel goede resultaten laten zien. Verder moeten ze instemming hebben van de groepen / gemeenschap zelf.*

Met de actieve NGO's wordt jaarlijks de activiteiten en samenwerking geëvalueerd en waar nodig bijgesteld, mede op basis van de ontmoeting met vertegenwoordigers van de groepen.

*De verkoop van enkele eenvoudige **inputs** ter plaatse is belangrijk om activiteiten soepel te laten verlopen. Belangrijk zijn plantmateriaal zoals groentezaden, plantjes van enkele groenten en gereedschappen. Afhankelijk van de locatie kunnen meer zaken schaars zijn. Begeleiding bij de opzet van een eenvoudig verkooppunt met instructies over inkoop, assortiment, verpakken en administratie is eenvoudig en in combinatie met andere trainingen vaak succesvol. **Stimuleren van zelfgemaakte biologische bestrijdingsmiddelen kan via deze kanalen.***

*Toepassen van korte verbeterde braakperiodes met o.a. leguminosen heeft als consequentie dat de **traditionele rol van de man** in de zwerflandbouw nagenoeg verdwijnt. Zijn taak in de landbouw bij de meeste gemeenschappen, het kappen en opruimen van het bos, meestal secundaire vegetatie van vroeger 15-20 jaar en nu eerder 7-8 jaar, is dan niet meer nodig. De vrouw wordt dan (bijna) volledig verantwoordelijk voor de voedselproductie. Deze verdere vermindering van de taken van de man sluit aan bij de trend in een deel van de gebieden dat mannen vaak langere perioden uit het dorp zijn voor trekarbeid en/of in loondienst zijn. Verder is de korte verbeterde braakperiode een mogelijkheid voor vooral oudere vrouwen zonder man om landbouw op een redelijk niveau te blijven beoefenen.*

Voorlichting en training in het veld, begeleiden en adviseren van producenten. Met de opgeleide medewerkers (LVV'ers uitgeleend aan SAOB) worden groepen getraind en begeleid.

Waar nodig worden naast trainingen, ondersteuning(ook in materieel opzicht) gegeven aan kleine

werkzame organisaties. Deze kunnen op hun beurt een deel van de begeleiding van groepen uitvoeren in gebieden waar de SAOB minder vaak kan opereren.

Voorlichting en training van boeren(groepen) in andere gebieden geschiedt ook door de ressorten, waar, bij gebrek aan demonstratievelden, bij goede boeren praktisch wordt voorgelicht. Brokopondo en Para hebben geen tuin, maar er zijn genoeg mogelijkheden om een training met praktijkvoorbeelden te verrijken.

Studieopdrachten en onderzoek vormen onderdeel van dit programma om bepaalde aspecten te volgen of te onderzoeken. Veel onderwerpen zijn belangrijk in dit verband. De groep van NGO's, CBO's en RO kunnen bepaalde onderwerpen voordragen.

Hiervoor zijn middelen beschikbaar en SAOB kan een deelonderzoek (laten) starten. In ieder geval moeten de navolgende onderzoeken uitgevoerd worden:

- Effecten van diverse rotaties op bodemvruchtbaarheidparameters volgen gedurende 3 jaar
- Mogelijke **teelt van voedergewassen** als lokale component van kippenvoer
- **Marketing studie** voor landbouwproducten uit het binnenland

Onderzoek naar hoger opbrengende cultivars van **hooglandrijst** en **bittere cassave**, zonder of met ingrijpende verandering van huidige teeltmaatregelen is ook gewenst.

Voor de noodzakelijke wetenschappelijke lange-en korte termijn studies die van belang zijn voor het programma moeten de voorstellen gedaan in het CELOS rapport van 2003 deels worden overgenomen.

*Na overleg en inventarisaties met betrokken groepen moet de **marketingstudie** geformuleerd worden. Marketing is een breed onderwerp, veel andere sectoren zijn er bij betrokken. Inventarisaties zijn mede bedoeld om de mogelijkheden / wensen van de verschillende deelgebieden op te kunnen nemen in de opdracht(en). Begin jaar twee moet deze studie van start gaan. Het idee is dit vanuit de universiteit te doen, wat mogelijkheden aan studenten geeft dergelijke studies begeleid uit te voeren. Aardvruchten en fruit lijken onder meer onderbelicht / onderbenut te zijn op de binnenlandse markt. De productie van lokaal fruit moet meer volume kunnen krijgen. Beide productgroepen hebben ook bij de toenemende toeristenactiviteiten vele mogelijkheden.*

Met de aanmaak van een **database** worden de activiteiten van de overheid en organisaties op het gebied van landbouw in het binnenland, in het verleden en nu, geordend, details zijn waar mogelijk aangegeven dan wel is er een sleutel tot nader onderzoek aangegeven. Na eerste inventarisatie wordt model gekozen, uitgewerkt en beheerd door LVV of een partner.

Schooltuinen zijn geen directe verantwoordelijkheid van het ministerie, maar gelet op haar belang en betrokkenheid geeft ze vanouds waar mogelijk ondersteuning aan actieve scholen.

Cruciaal probleem in het binnenland is de watervoorziening bij deze tuinen. UNICEF is onlangs begonnen met de voorbereiding van een project om 31 scholen in het binnenland met goede water- en sanitaire voorzieningen uit te rusten. In samenwerking met NGO's is UNICEF ook met een pilot gestart om schooltuinen (weer) gangbaar te doen zijn bij scholen in het binnenland. LVV kan hierbij behulpzaam zijn door het beschikbaar stellen van plantmateriaal, van tuingereedschap en (meer incidenteel) technische begeleiding bij deze activiteiten. Jaarlijks is een vast bedrag beschikbaar per ressort, dat aan ondersteuning besteed kan worden.

In dit verband is het aan te bevelen dat het Ministerie van LVV er bij het Minov op aandringt, dat de schooltuinen (waar nodig) een structureel onderdeel worden van het curriculum b.v. als onderdeel van het vak Kennis der Natuur.

Voeding voorlichtingsmateriaal, zowel over groenteteelt en gezonde voeding, wordt gemaakt en verspreid. Met de ervaring van LVV en eventuele aanvulling van derden is dit

materiaal als folder en poster snel beschikbaar. Extra aandacht vergt vooral de stimulering van groente- en fruitconsumptie in enkele gemeenschappen, waar tot op heden ondanks de beschikbaarheid van vooral fruit de consumptie laag lijkt te blijven.

4.3 Tijdschema

Het programma moet bij haar activiteiten waar mogelijk aansluiten op het reguliere werk van de doelgroep. Deze heeft een vaste kalender van landbouwactiviteiten, zoals eerder weergegeven in figuur 1. Met de pieken in deze werkbelasting van vooral vrouwen moet rekening gehouden worden bij de planning van activiteiten, opdat hun reguliere activiteiten niet samenvallen met meerdaagse bezigheden binnen de trainingstrajecten.

Voor de voorbereiding van de activiteiten, de opzetfase, is een periode van **drie maanden** nodig,

De werkfase *aanpassen infrastructuur* kan na **twee maanden** in de opzetfase starten, en verdeeld over in totaal **zes maanden** worden uitgevoerd. Voorkomen moet worden dat de werkzaamheden van de huidige afdeling binnenland stil komen te liggen door deze opknappbeurt van de ruimten. De overige delen van de onderscheiden fasen zijn weergegeven in Bijlage 2.

4.4 Fasering

Bij uitvoering van het geheel aan activiteiten om te komen tot de versterking van de sector in het Binnenland zijn een aantal fasen te onderscheiden:

De **opdrachtfase**: na goedkeuring van het projectdossier ontstaat de vraag wie het project gaat uitvoeren. Intern of eventueel de aanwijzing van een uitvoerder (adviesburo of adviseurs). In alle gevallen moet er een goede begeleidingsgroep (PMG) bij het ministerie benoemd worden. Bij de bemensing van deze groep is het goed ook partners te betrekken zoals RO en/ of een NGO/CBO vertegenwoordiger. Gezien het gemeenschappelijk belang en de voorgestelde samenwerking moet nagegaan worden in welke onderdelen zij betrokken worden.

De **opzetfase**: in deze fase wordt gekeken naar eventuele uitwerking van details die nodig zijn voor de werkfasen. De feitelijke instelling van de regio en de opzet van de werkressorten en de SAOB moeten worden voorbereid en uitgevoerd. Tevens moeten binnen en buiten het ministerie contacten gelegd worden voor de (voorbereiding van) trainingen, de aanmaak van training- en voorlichtingsmaterialen, alsook over samenstelling van de overleggroepen. De selectie van (project) personeel, staf, veldmensen en trainers, moet starten en het inrichting van de AOC's moet overeengekomen worden met de geselecteerde boeren c.q. gemeenschappen.

De **implementatiefase** omvat: aanpassen van infrastructuur, aanvullen van uitrusting, inclusief voor veldkantoren en –werkers. Voorbereiding van trainingen, materialen maken en werkwijzen vastleggen. Opzet van overlegstructuren met verschillende afdelingen en organisaties. Trainingen van veldwerkers, eerst intern en later extern (medewerkers van RO/NGO's), studiereizen selecteren, overeenkomsten sluiten,

inrichten en uitrusten van AOC's en demonstratievelden en trainen van boer-beheerders (groepen).

Voorlichting en training van boeren (groepen) mede met deze tuinen.

Voorlichting en training van boeren (groepen) in andere gebieden.

Begeleiding en advisering van organisaties

Studieopdrachten formuleren en (laten) uitvoeren (consultants, CELOS en UvS)

Aanmaak van database

Schooltuinen en voedingsaspecten uitwerken

De fase van evaluatie en bijstelling

In deze fase worden alle betrokken mensen opgeleid en worden groepen begeleid. In het vervolg met andere organisaties worden activiteiten geëvalueerd en zo nodig bijgesteld.

Gelet op vorderingen in het veld kunnen nieuwe organisaties en groepen betrokken worden. De personeelbehoefte van de regio-onderdelen wordt vastgesteld, evenals de consequenties voor de begroting bepaald.

4.5 Organisatorische opzet

De medewerkers van de Stichting Agri Ontwikkeling Binnenland zijn vanaf de beginfase betrokken bij de implementatie van de verschillende onderdelen. De diverse trainingen gaan intern starten, opdat de basis van de regio vaktechnisch verbreed wordt. Tevens kan de 'nulversie' van de trainingen worden getest. Om werkelijk inhoud te kunnen geven aan het pakket van training, begeleiding en advisering van groepen in het binnenland is naast de twee al bestaande ressorten in het gebied een uitbouw nodig met twee ressorten.

- Een nieuw ressort ('Bovenstreams') voor de bovenstroomse gebieden van Marowijne, Suriname en Saramacca rivier, waarbij gewerkt wordt vanuit Atjoni (kantoor aanwezig)/vliegveld aanleggen.
- Een nieuw ressort ('Inheemsen') voor de inheemse gemeenschappen in het zuiden, midden en westen van het land. Voor de bereikbaarheid van alle gemeenschappen wordt gewerkt uit Paramaribo.

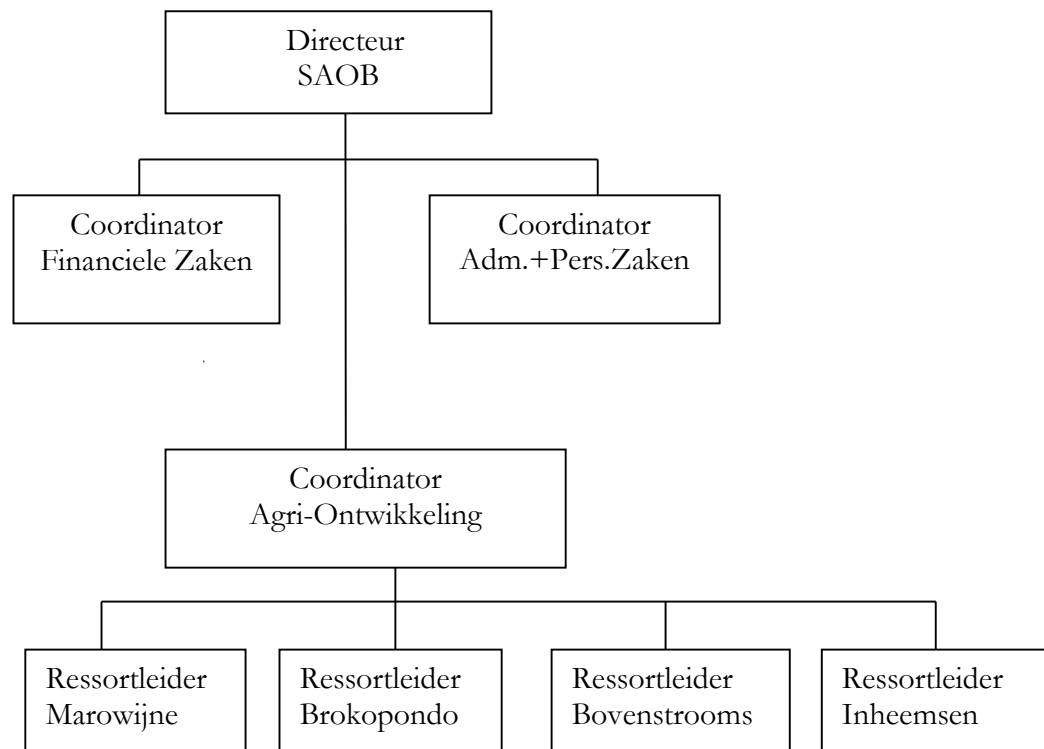
Beide ressorten zijn meer gericht op samenwerking met partners: begeleiden en adviseren van vooral NGO's, die vaak al een traject met de gemeenschappen en boeren hebben afgelegd.

LVV komt in met trainingen, deskundigheid en begeleiding bij onderwerpen als kleinveeteelt, kippenteelt, vruchtbomen, groenteteelt, verwerking van producten en afzet & marketing.

'Ressort Bovenstreams' kan functioneren vanuit Atjoni door de komende asfaltering van de weg naar het gebied en de mogelijkheid van daaruit in korte tijd de andere gemeenschappen per boot of per vliegtuig te bereiken. 'Ressort Inheemsen' is het meest betrokken bij samenwerking en begeleiding van NGO's in het verre binnenland.

Hiernaast zullen de inheemse dorpen in Para en het westen, waar enkele NGO's al vele jaren bezig zijn, worden getraind en begeleid.

Organogram van de SAOB:

Behalve Marowijne, waar al een statistiekafdeling aanwezig is, zijn er voorlopig geen maandelijkse statistiekopnamen nodig. Jaarlijks een opname van de beplante arealen is al een grote verbetering met de huidige *'geen gegevens beschikbaar'* situatie. Gedurende de uitvoering van het program wordt met het Surinaams Agrarisch Informatie Systeem (SAIS) afgestemd op welke manier welke gegevens met welk interval moeten worden opgenomen in welke deelgebieden om een goed algemeen beeld te krijgen van de voorgenomen ontwikkeling van landbouw in het binnenland.

Voor de nieuwe werkwijze moet de kleine groep vaste ressortmedewerkers vooral landbouwinzicht, ervaring en vaardigheden hebben voor begeleiding van activiteiten. Met getrainde boeren en boerengroepen, samen met de verbeterde communicatie en betere bereikbaarheid, is geen groot apparaat nodig voor het succesvol uitvoeren van de kerntaak.

Bij de personele invulling van deze posten moet sterk vastgehouden worden aan de gestelde eisen aan deze medewerkers, namelijk **deskundige landbouwmensen, liefst met binnenlandervaring, die zich thuis voelen in een rol van trainer/ adviseur**. Op basis van deskundigheid & inzicht in de (on-)mogelijkheden van de landbouw in de verschillende delen van het binnenland zal een ressort zich kunnen waarmaken. Bij het invullen van de diverse functies (vooral voor het veldwerk) moet aandacht gegeven worden aan **een grotere rol voor vrouwen**, mede gezien de samenstelling van de doelgroep, en voor mensen, die hun oorsprong in deze regio ligt. Een groep voorlichters is nu al in dienst, maar behoefte bestaat aan een **(jeugdige) groep beter opgeleiden**.

Om de grote groep boeren, vooral in ressort Bovenstrooms, te bereiken is veel inspanning nodig. Het aantrekken van **parttime voorlichters** is een mogelijkheid om bij de start het werk aan te kunnen. Betrokken mensen krijgen een goede training en worden

regelmatig ingezet bij voorlichting- en trainingrondes. Uit deze groep kan na twee jaar functioneren vervolgens de aanvulling van de voorlichters worden geselecteerd. Op enkele locaties zijn geschikte ervaren vrouwen beschikbaar, zoals in Tutunakaba en Abenaston, Marowijne gebied.

Het relatief grote aantal beter opgeleide vacatures, vier ressortleiders en enkele voorlichters, is waarschijnlijk niet snel in te vullen. Rekening moet worden gehouden met een geleidelijke proces waarbij de posten als volgt ingevuld kunnen worden. Eerste prioriteit is een ervaren ressortleider voor Bovenstreams, dan de ressortleiders Inheems en Brokopondo, en vervolgens is de opvolging in Marowijne waarschijnlijk actueel. Alle vier ressorten hebben (nieuwe) activiteiten en nieuw elan nodig, maar gelet op de grootte en de noden van de doelgroep lijkt deze volgorde te prefereren.

SAOB moet bij voorkeur geen rijstpelmolens of andere machines exploiteren, deze taak is beter in handen van **locale ondernemers / groepen** en wellicht is er binnen het beleid van RO ook ruimte voor deze activiteiten. De rol van de SAOB ligt meer in advisering, begeleiding & toezicht bij aanschaf, exploitatie en onderhoud van dergelijke installaties. Assistentie bij het opleiden van de bedieners alsook het geven van trainingen voor bestaande werkers zijn gewenst.

Ook kan SAOB bemiddelen bij banken of bij het voorgestelde Agrarisch Kredietfonds Binnenland, bij het aanschaffen van equipment door lokale ondernemers.

4.5 Management van het programma

De programma activiteiten vinden plaats in een bestaande organisatie, het ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij, en binnen het para-statale bedrijf SAOB, welke in de voorgestelde ressorten d.w.z landelijk opereert.

Er zal door LVV een program management groep (PMG) moeten worden ingesteld welke zowel de implementatie als wel de begeleiding van de uitvoering als taken meekrijgt. Na de oprichting van de SAOB kan deze functie door het Bestuur van de Stichting worden overgenomen. Om het nodige gewicht aan de SAOB te geven zal de voorzitter van dit bestuur een topambtenaar van het Ministerie van LVV moeten zijn.

De voorgestelde Program Management Groep (PMG) moet gezien de voorgestelde activiteiten, de hierbij te volgen werkwijze met veel overleg en samenwerken met RO en NGO's in delen van het werkgebied, de diversiteit binnen de doelgroep en de onderlinge afhankelijkheid om resultaten te behalen lijkt het wenselijk in deze organen vertegenwoordigers van het ministerie van RO, deze NGO's en / of de doelgroep op te nemen.

Naast deze direct met de projectorganisatie verbonden organen is ook overleg voorgesteld op enkele andere niveaus, welke voor het welslagen van het program belangrijk is.

- Jaarlijks wordt per gebied een krutu gehouden waarbij vertegenwoordigers van de doelgroepen en de gezagsdragers participeren en voorstellen kunnen doen voor de invulling en richting van vervolgvacatures. Deze bijeenkomst is van belang om te

toetsen of de gestelde doelen worden bereikt en de belangen van de doelgroep werkelijk worden behartigd.

- Met betrokken afdelingen binnen het ministerie wordt regelmatig overlegd om de inzet van het ministerie optimaal te laten zijn bij het oplossen van gesignaleerde problemen en nieuwe inzichten te toetsen.
- Met RO en CELOS/UvS overleg(kwartaalsbewijs) om elkaar te informeren en af te stemmen over activiteiten in de verschillende deelgebieden en vakgebieden en zo duplicaties vermijden.
- Met (vertegenwoordigers van) de betrokken ‘landbouw NGO’s’ wordt maandelijks overlegd opdat ieders activiteiten en resultaten bekend zijn en het program meer draagvlak krijgt. Bij dit overleg moeten ook de komende activiteiten per jaar per deelgebied worden besproken. Na een deel van de landbouwtrainingen, is begeleiding van de groep boeren door NGO’s soms gewenst. Hierover moeten dan afspraken gemaakt worden.

Voor (kleine praktische) studieopdrachten, belangrijk voor beleid en activiteiten van overheid en NGO’s, kunnen naast van SAOB zelf ook voorstellen van RO en de NGO’s komen. Uitvoering kan door overheidsafdelingen of derden geschieden. De toewijzing van middelen geschiedt op basis van nader uitgewerkte voorstellen en worden toegewezen door de directeur van SAOB evt. na goedkeuring van de voorzitter van het Stichtingsbestuur aan het eind van elk werkjaar, na de krutu, voert de SAOB een evaluatie uit welke eventueel de opzet van de activiteiten kan doen bijstellen. Aan het eind van de periode wordt een eindevaluatie uitgevoerd door externe deskundigen, aangesteld door het Ministerie van LVV.

5 Financiële aspecten van het programma

5.1 Middelen

Overzicht van benodigd kaderpersoneel

<i>Afdeling</i>	<i>Functie</i>	<i>Opleiding</i>	<i>Behoefte</i>
SAOB-kantoor Par’bo	Coördinator	universitair, >5 jr. landbouwwervaring	1
	Secretaresse	Imeo/middelbare school	1
	Administratief medewerker	minimaal Imeo	1
	Trainers (parttime)	minimaal Natin	4
Bovenstreams (Atjoni)	Ressortleider	minimaal HBO	1
	Administratief medewerker	Imeo	1
	Voorlichters	Natin / mulo	3

	Voorlichters (parttime)	mulo / lo	5
Brokopondo (B. centrum)	Ressortleider	HBO / Natin	1
	Administratief medewerker	Imeo	1
	Voorlichters	Natin / mulo / lo	3
Marowijne (Mungo)	Ressortleider	HBO / Natin	1
	Administratief medewerker	Imeo	1
	Voorlichters	Natin / mulo / lo	3
Inheemsen (Par'bo)	Ressortleider	minimaal HBO	1
	Voorlichter	Natin	1
	Voorlichters (parttime)	mulo/lo	2

In de beginfase zijn er veel, eerst interne, trainingen, waarvoor extra kennis en ervaring nodig is vanaf de voorbereiding van het materiaal. De deskundigheid op het gebied van ziekten & plagen, groenteteelt, fruitteelt, veeteelt, visserij, etc. is beschikbaar op het ministerie. Indien het ministerie niet kan voorzien in een bepaalde deskundigheid, bijvoorbeeld in afzet, verwerking en marketing, dan moet dergelijke kennis kunnen worden gehaald bij een ander ministerie dan wel worden ingehuurd. Moet er voor zorgen dat deze inzet van (LVV) deskundigen efficiënt gebeurt. Betrokken deskundige moet alleen zijn/haar technische bijdrage leveren. Logistieke aspecten van transport, trainingsruimte tot onderdak en voeding zijn des regio's of de partners in het veld.

De neiging bestaat, zeker in de praktijk van het binnenland, om activiteiten te willen organiseren die ver van de kerntaken van het ministerie zijn verwijderd. We komen bijvoorbeeld vaak groepen tegen die onvoldoende dan wel niet geschoold zijn. De uitdaging hier alfabetisering te brengen ligt echter bij een ander ministerie of een NGO of CBO, die vaak een meer holistische benadering hebben. De SAOB kan dergelijke activiteiten wel stimuleren en ondersteunen.

5.2 Investerings t.b.v. opzet en implementatie SAOB (in Eu)

	Jaar 1	Jaar 2	jaar 3	Jaar 4	jaar 5	totaal
Aanpak kantoorruimten	20,000	5,000	5,000			30,000
Kantooruitrusting en automatisering	8,000	4,000	3,000			15,000
Overleg (vergadering etc.)	4,000	2,000	2,000	2,000	2,000	12,000
Ontwikkeling voorlichtingsmateriaal	10,000	20,000	10,000	10,000		50,000
Demonstratietuinen	24,000	20,000	20,000	20,000		84,000
Opzet en inrichting AOC's		40,000	40,000	40,000	20,000	140,000
Transportmiddelen en vliegtransport	60,000	40,000	40,000	40,000	20,000	200,000
Traning medewerkers en NGO's/CBO's	30,000	40,000	40,000	20,000	10,000	130,000
Parttime voorlichters		10,000	10,000	10,000	10,000	40,000
Database	2,000	1,000	1,000	1,000		5,000
Evaluaties		5,000	5,000	5,000	5,000	20,000

Subtotaal	148,000	187,000	176,000	148,000	67,000	726,000
Onvoorzien 5%	7,000	9,000	9,000	7,000	3,000	35,000
Totaal	155,000	196,000	185,000	155,000	70,000	761,000
1 Eu = SRD 4,65						

5.3 Kosten benodigde studies (CELOS/UvS)

Project titel	Doelstelling	Partnerschap	Projectduur	Budget
1. Verbeterde kostgrondjes op 4 pilot sites	Vaststellen van de optimale braakperiode voor specifieke gewas/n-fixerende boom combinaties	-Lokale bevolking -CELOS -Min. van LVV/ -IICA -UvS/FteW -NVB -PAS/ EBGs -STEPS	3 jaar	€ 125.000,-
2. Onderzoek naar Intensieve cultures op 4 pilot sites	* Voedselzekerheid * Verhoging inkomsten	-Lokale bevolking -CELOS -Min. van LVV/ -IICA -UvS/FteW -NVB -PAS/EBGS -STEPS	4 jaar	€ 100.000,-
3. Introductie Taungya systemen op 4 pilot sites	* Inkomsten genereren * Aanleg hout aanplant * Rehabilitatie gedegradeerd land * Bosbouw training * Genereren van wetenschappelijke info	- Lokale bevolking - CELOS - SBB - LBB - UvS/FteW - JSOOC	5 jaar	€ 100.000,-
4. Opzetten Kwekerijen op 4 pilot sites	Voorzien van verbeterd plantmateriaal	- Lokale bevolking - CELOS - UvS/FteW - SBB/NB - Min. LVV - NVB - PAS/EBGS - STEPS -Relevante CBO's	2 jaar	€ 50.000,-
5. Product ontwikkeling voor het Binnenland van	Inkomsten verhoging van de lokale boer	- Lokale bevolking - CELOS	2 jaar	€ 50.000,-

Suriname (Marowijne, Brokopondo		- UvS/FteW - Min v. LVV - Relevante CBO's		
	Totaal			€ 400.000

1 Eu = SRD 4,65

5.4 Instelling Kredietfonds tbv Agri-Ontwikkeling Binnenland (AKB)

Het is duidelijk dat met de upgrading van de sector er behoefte zal ontstaan aan met name microkredieten voor verbeterd plantmateriaal, equipment voor o.a. grondbewerking (kleine rotavators) verwerking (ook van bosbijprodukten) opslag (freezers) en transport. Momenteel bestaat er al een Agrarisch Kredietfonds, dat in principe voor alle agrariërs in het land toegankelijk heet te zijn. De huidige voorwaarden van dit fonds zijn echter van dien aard dat zij sterk prohibitief werken voor kleine (beginnende en reeds gevestigde) ondernemers in het binnenland.

Voorgesteld wordt daarom simultaan met de implementatie van het ontwikkelingsprogramma een kredietfonds o.a. Eu 2.500.000 met daaraan gekoppeld een garantiefonds ad Eu 500.000 in te stellen bij b.v. de landbouwbank NV. Met dit fonds moet het mogelijk zijn 500-1000 agri-ondernemers in het binnenland te accommoderen gedurende de jaren 2012-2016.

5.5 Financiering van de programma

Hoewel niet verwerkt in de opdracht van de consultant, worden hier een aantal mogelijkheden genoemd ter financiering van de voorgestelde programma's.

4.8.1 Opzet en implementatie SAOB (Eu 716.000): met name de elementen betreffende transportmiddelen, ICT apparatuur, materiaal voor kassenbouw etc. kunnen uit het Chinafonds (een grant ad U\$ 4.700.000) worden gefinancierd.

4.8.2 Kredietfonds Agri-Ontwikkeling Binnenland (KAB)
Uit het Rural and Interior Development Project van IFAD (U\$ 6.000.000) dat nog altijd in de pipeline verkeert kan Eu 3.000.000 (=U\$ 4.2 mln) exclusief tbv agri-ondernemers in het binnenland worden afgezonderd. Het argument dat m.b.t. deze ontwikkeling **een noodzakelijke inhaalslag** moet worden gepleegd rechtvaardigt alleszins deze stap.

6. Duurzaamheidsfactoren

6.1 Ondersteunend beleid van de overheid

Met de aanname van het agrarisch sectorplan zijn doelen als zelfvoorziening, inkomensvorming etc. richting gevend voor het te voeren beleid.

Betere scholingsmogelijkheden zijn stimulerend voor de bevolking en zijn in enkele delen van het gebied gepland. Met financiering uit sectorfonds middelen wordt gewerkt aan de opzet van scholen voor voortgezet onderwijs op junioren niveau (voj) in Atjoni en Stoelmanseiland, beide met internaatfaciliteiten. In Apura is al een voj - school gestart.

Samen met UNICEF is in voorbereiding de verbetering van water- en sanitaire voorzieningen op meer dan dertig scholen in binnenland. Naast het verbeteren van de onderwijsomgeving geeft dit ook veel meer kans van slagen voor het al opgestart pilot schooltuinproject van MINOW/Unicef.

De diensten- en productiesector in het gebied wordt minder belast door ziektegevallen door de sterke afname van het aantal malariagevallen. Het nieuwe programma van VG en MZ met o.a. geïmpregneerde klamboes en nieuwe medicatie is effectief, bij eventuele malariagevallen is de duur van de ziekte ook sterk afgenomen.

Het streven om het toerisme te bevorderen heeft veel invloed op deze gemeenschappen, de verdere ontwikkeling zal veel gemeenschappen meenemen in deze stroom van veranderingen. De verruiming van geldmiddelen in de lokale economie zal mede afhangen van de geboden kansen en de benutting hiervan door de mensen. Hier ligt een taak bij ondermeer de overheid deze kansen te laten benutten.

6.2 Sociale, culturele en gender waarden

De activiteiten zijn gericht op de in stamverband levende mensen in ons land, wat de uitvoering in een speciaal kader plaatst. Gelet op de aanpak van werken met lokale groepen, al lang betrokken NGO's alsook het aanhoudende verzoek van lokale (vrouwen)groepen en dorpsbesturen is de uitvoering bijna altijd verzekerd van steun en/of actieve participatie van belangrijke structuren binnen deze gemeenschappen. Het betrekken van het traditioneel gezag is belangrijk, bij verdeelde gemeenschappen is het vaak beter de activiteiten te beperken tot er duidelijke signalen zijn dat het probleem is opgelost. De deelname van vrouwen is meestal goed, indien nodig kan een deelname van minimaal 50% vrouwen worden bedongen. Zeker in de eerste fase zal het aantal vrouwen groot zijn en is hun daadwerkelijke participatie groot. De vrouwen zijn minder geneigd risico's te lopen, daar tot hun activiteiten traditioneel de voedselvoorziening van het gezin behoort. Bij het verder gaan op het traject meer commercieel te worden is er soms sprake van spanningen, aangezien vrouwen dan minder afhankelijk (dreigen te) worden van de mannen. De ervaringen tot nu toe is dat deze nieuwe ontwikkeling, soms als bedreiging ervaren, gaandeweg worden opgelost. Het betrekken van het dorpsbestuur vanaf het begin is essentieel om het leiderschap van het dorpsbestuur hierop voor te bereiden en in te begeleiden.

6.3 Gebruikte technologie en uitvoeringscapaciteit stakeholders

De gebruikte technologie is beperkt en wordt in samenspraak met de landbouwgroepen ingezet. Mechanisatie van de teelt is beperkt, veel gebeurt met de hand. Ontwikkeling van verbeterde braak- en rotatiesystemen biedt wel kansen op meer mechanisatie. Verwerkingsmachines zijn of al aanwezig of worden via derden aangeschaft. De aanpak hier is beperkt tot waar nodig / gevraagd trainingen en begeleiding te verzorgen bij

onderhoud en beheer van dergelijke machines. Een belangrijke rol kan dan gespeeld worden door bij het overleg meer standaardisatie na te streven. Dit zou beheer en reparaties eenvoudiger maken.

6.4 Bescherming van het milieu

De activiteiten zijn mede gericht op het verminderen van het bosgebruik bij de zelfvoorzieningslandbouw. Door het gebruik van compost en mulch, gewasrotatie en verbeterde braakperioden kunnen aanzienlijk kleinere arealen bos worden gebruikt voor voedselproductie. Verder wordt door landbouwtrainingen en meer begeleiding van groepen de kans op fout aflopende eigen experimenten van de boer verminderd. Een ander onderdeel is het voorkomen van ziekten en plagen in de gewassen en het gebruik van biologische bestrijdingsmiddelen, wat het gebruik van zwaardere chemische middelen sterk beperkt.

6.5 Economische en financiële noodzaak

De activiteiten in dit program zijn gericht op een verhoogde bereikbaarheid en inzet van LVV, vooral de voorlichtingsdienst in het tribale gebied. Tevens worden andere in het gebied werkzame organisaties begeleid om hun doelgroep meer gericht hulp bij de landbouw te bieden.

De verbeterde toegankelijkheid van het gebied en de daardoor toegenomen agro-activiteiten zullen de kosten van de dienstverlening relatief laag doen zijn.

In enkele deelgebieden is er sprake van economische opleving door de toename van het aantal toeristen. Deze activiteiten werken door naar transporteurs, kamphouders, leveranciers van *crafts* en andere zaken. Geleidelijk komt er meer werkgelegenheid en meer specialisatie, wat weer doorwerkt naar de vraag van landbouwproducten in het gebied zelf.

Er is een opleving van prijzen van agrarische producten, wat ook enigszins door zal werken naar de inkomsten van de lokale producenten. Verder ontstaat wereldwijd meer vraag naar biologische en *tropical rainforest* producten, welke van onze kant beter benut kan worden.

7. Perspectieven

Uitvoering van dit programma moet leiden tot meer duurzame landbouwmethoden in het binnenland, waarbij, voor de mensen die daar voor kiezen, een redelijke mate van zelfvoorziening blijft en tegelijkertijd meer commerciële activiteiten ontstaan. Bij meer economische ontwikkeling zal het deel van de bevolking dat (enige) zelfvoorziening nastreeft verder afnemen. Landbouw beoefenen was in het verleden noodzaak, geen keuze. Met meer economische activiteiten gaan de mensen ook meer vrijheid krijgen om te kiezen hoe men in zijn bestaansmiddelen wil voorzien. Deze ontwikkeling heeft positieve effecten voor behoud van bos en bodems en daarmee voor de aantrekkelijkheid van het bewoonde deel van het binnenland. De kansen voor de resterende landbouwers worden groter, hun thuismarkt groeit. De voor veel deelgebieden (binnenkort) verbeterde ontsluiting helpt hen producten goedkoper naar de kustvlakte te brengen. Edoch, ook

landbouwproducten van de kustvlakte komen goedkoper en in een betere conditie naar de centra in het binnenland.

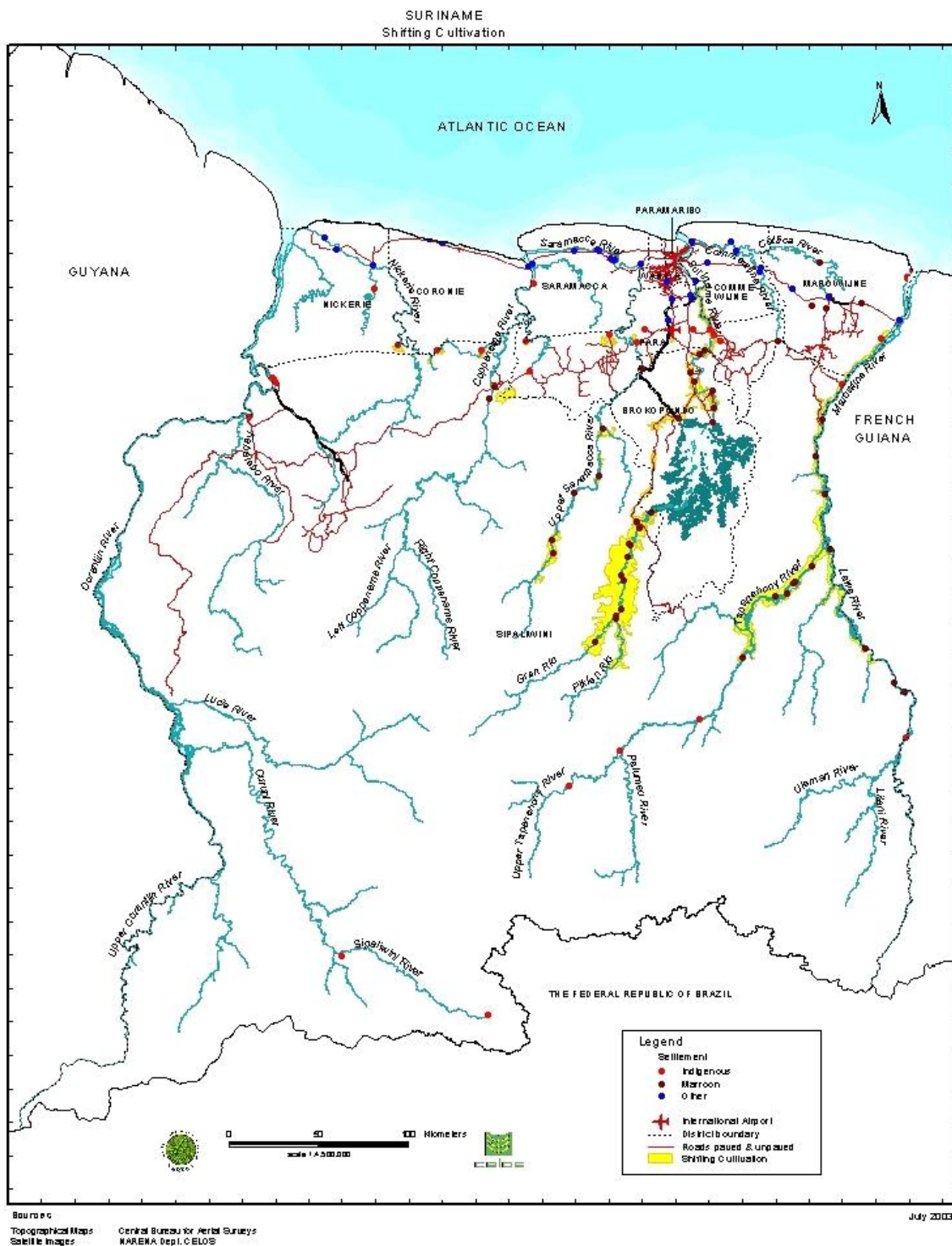
De landbouwproducten in het binnenland verschillen weinig van de (oude) kustvlakte. Zoals eerder gesteld, de meeste gewassen groeien in beide gebieden even goed. Het verschil in klimaat tussen kustvlakte en binnenland is wat betreft inzet van droge en natte perioden niet van dien aard dat er voordelen uit voortkomen voor de binnenlandse landbouw (eerder of later oogsten). Koelere nachten in het binnenland zijn ook beperkt van invloed op het product. Minder problemen met drainage is een voordeel, zolang de ontwatering in de kustvlakte minder goed geregeld is. Verder kunnen lagere loonkosten, meer bereidheid te werken in de landbouw en een schoner milieu een voordeel zijn. De toenemende toeristenstroom in het gehele gebied en voor het oosten de nabijheid van de vraag op de Franse euromarkt zijn belangrijk. Onderstaand een indicatie welke mogelijkheden er zijn voor de landbouwers in de deelgebieden.

Gebied	Ontsluiting	Activiteiten (mogelijkheden)	Landbouw mogelijkheden	Opmerkingen
Marowijne	redelijk met wegtransport, voor klein deel mensen ook watertransport nodig	Mijnbouw, toerisme, landbouw	Groenten en fruit, kwak, pomtayer, veeteelt	Lokale markt, Saint Laurent (Frans Guyana) en naar Paramaribo
Boven Marowijne	boot tot Sneskondre/Albina of per vliegtuig, 4 airstrips	Mijnbouw, toerisme	Groenten en fruit, cassaveproducten	Lokale markt, Apatou (Fr Guyana), toeristen, goudzoekers
Boven Saramacca	duur: boot tot Kwakugron of Loksihati, twee airstrips	Mijnbouw, landbouw, (toerisme)	Groenten en fruit,	Lokale verkoop, goud-zoekers en toeristen
Boven Suriname	boot tot Atjoni, asfaltering binnenkort, vier airstrips	Toerisme, landbouw, transport,	Fruit & groenteteelt, kippenteelt	Lokale verkoop o.a. aan toeristenkampen
Brokopondo	na asfaltering goed, weinig watertransport nodig	Mijnbouw, toerisme, landbouw, bosbouw,	Groente- & fruit, aardvruchten, veeteelt,	Groente en fruit lokaal, toeristen, fruit naar kust
Coppename	tot Boskamp geen regulier watertransport, 2 airstrips	Landbouw, visserij, transport, toerisme	Fruitteelt, pomtayer,	
Curuni	duur: vliegtuig, twee uren vliegen, vier airstrips	Landbouw, bosbijproducten, dierenhandel	Groente- & fruitteelt,	Lokaal gebruik, toeristen
Kabalebo	duur: boot tot Nickerie, weg avontuurlijk, airstrip	Landbouw, toerisme, (mijnbouw)	Groente & fruitteelt, veeteelt, pomtayer,	Vruchten en pomtayer naar kustvlakte
Para Oost	na asfaltering goed, herstel Carolinabrug essentieel	Landbouw, bosbouw, toerisme,	Ananas, cassave, fruitteelt,	Goede toegang tot markten
Para West	redelijk, wegtransport, Bigi Poika afhankelijk	Landbouw, bosbouw, toerisme,	Ananas, pinda, fruitteelt,	

	van weer en toestand Saronbrug			
Tapanahony / Lawa	duur: vliegtuig, boot naar Albina, acht airstrips	Mijnbouw, landbouw, toerisme	Fruitteelt, cassave, kippenteelt	Markt in Grandsanti en Maripasula (Fr.Guyana), lokaal & goudzoekers

Kaart 1: Zwerflandbouw

(CELOS, 2004)

Knooppunt Atjoni

De asfaltering van de wegvakken Paranam – Berg en Dal – Brownsweg – Atjoni kan een belangrijke stimulans betekenen voor de ontwikkeling van meerdere stroomgebieden in het district Sipaliwini.

De centrale ligging van het eindpunt van deze asfaltweg biedt, behalve voor de Saramacaanse gemeenschappen, ook mogelijkheden voor andere gemeenschappen een snellere c.q. goedkopere verbinding te onderhouden met Paramaribo c.q. de kustvlakte. We denken hierbij aan dorpen aan de Tapanahony en deels Lawa, Kwamalasemutu en de geïsoleerde Matawai gemeenschappen. Het idee is het creëren van een beter uitgerust vliegveld als **verkeersknooppunt** (*hub*) in het centrale deel van het binnenland, zodat men door de combinatie van een korte vliegreis met een goedkope busreis een gunstig geprijsde verbinding krijgt met het economisch hart van ons land, Paramaribo + Wanica.

Het succesvol maken van een dergelijk knooppunt vraagt een aantal maatregelen. Uiteraard moet er een vliegveld wordt aangelegd nabij het eindpunt van de weg, Atjoni / Pokigron. De vroegere airstrip werd enkele jaren geleden gebruikt als bouwrijpe grond voor een Chinees woningbouwproject. Voorwaarde voor het welslagen van dit initiatief is dat er voorzieningen bij dit nieuwe regionale vliegveld komen. Faciliteiten voor o.a. opvang van passagiers, goederenopslag, communicatie met andere locaties, service & onderhoud van vliegtuigen, alsook een geasfalteerde baan zijn voor deze functie minimaal nodig. Gezien de te verwachten economische effecten alsook de sociale uitwerking van een dergelijke *hub* lijkt dit een haalbaar voorstel. Een ruwe berekening van mogelijke besparingen wordt gegeven in onderstaande tabel.

<i>Locatie</i>	<i>Vliegtijd naar Paramaribo</i>	<i>Vermindering vliegafstand (%)</i>	<i>Geschatte vliegtijd naar Pokigron</i>
Stoelmanseiland	50 min	42 %	25 min
Dritabiki	50 min	58 %	20 min
Palumeu	65 min	56 %	30 min
Tepu	75 min	50 %	35 min
Cajana	55 min	68 %	15 min
Kwamalasamutu	110 min	35 %	70 min
Posugrunu	50 min	73 %	12 min

De reis Atjoni - Paramaribo (180km) kan over een asfaltweg per bus in circa 3 uur worden afgelegd, de kosten zijn minder dan de reis Paramaribo - Nickerie (235 km, nu SRD 20, - p.p.). De korte vliegtijd beperkt in vele gevallen ook het lange wachten op airstrips, wat de totale reistijd weer gunstig beïnvloedt.

Belangrijk is de sterke afname van transportkosten. Dit zal het goederenvervoer sterk doen toenemen. Tot op heden worden ook veel mensen door de hoge kosten belemmerd in hun economische en sociale activiteiten in zowel kustvlakte als de binnenlandse gemeenschappen. Onder de bewoners van het gebied zelf en hun familie in de kustvlakte, dienstverleners naar het gebied toe (overheid, NGO's, bedrijven) en de groter wordende groep toeristen is hierdoor een grote opleving aan activiteiten verwachtbaar. Dit schept mogelijkheden voor (meer) afzet voor binnenlandse producten en een goedkopere en vaak snellere aanvoer van noodzakelijke goederen en diensten uit de kustvlakte. Medische Zending is bezig met plannen voor een ziekenhuis bij Atjoni, wat de dienstverlening naar de doelgroep zou vergroten. De opzet van een markt voor (landbouw)producten is een vereiste voor een dergelijk knooppunt.

Gelet op de grote impact op de (kosten van) ontwikkelingsactiviteiten van het binnenland moet dit regionale vliegveld Pokigron (zoveel mogelijk) gelijktijdig met de geasfalteerde wegverbinding opgeleverd worden.

Log frame agrarische ontwikkeling binnenland

<i>Objectives</i>	<i>Objectively verifiable indicators</i>	<i>Sources of verification</i>	<i>Randvoorwaarden / aannames</i>
<p>Algemeen doel: De huidige landbouw(ers) in het binnenland begeleiden in de ontwikkeling naar meer aangepaste productiesystemen die helpen voorzien in eigen voedsel en ook kunnen bijdragen aan inkomsten. Deze systemen moeten zoveel mogelijk stabiel zijn en schade aan bossen en bodems voorkomen.</p>	<p>Toename van intensievere vormen van landbouw met o.a. meer bijgewassen en erfcultures. Toename van verkoop van landbouwgewassen in het gebied. Afname van groottes van nieuwe kostgronden.</p>	<p>Ressort- en regioverslagen. Verslagen van NGO's en RO.</p>	<p><i>Politieke keuze voor stimuleren en begeleiden van productie in het land, inclusief het binnenland</i></p>
<p>Doel van het programma: LVV –in het binnenland versterken in haar rol (vernieuwende) landbouw-activiteiten in het binnenland te (laten) begeleiden en uit te dragen. Waar mogelijk het coördineren van initiatieven om tot aangepaste landbouw-productie te komen, stimuleren van overleg & samenwerking alsook van onderzoek samen met de bevolking naar nieuwe landbouwsystemen.</p>	<p>Feitelijke instelling regio Binnenland met vier ressorten. Regelmatig overleg en samenwerking met partners in het werkgebied. Participatief onderzoek naar andere vormen van landbouw gaande.</p>	<p>LVV verslagen, notulen van vergaderingen, onderzoeks-verslagen</p>	<p><i>Politieke wil tot meer begeleiding van landbouw in het binnenland en bereidheid dit in nieuwe begroting tot uiting te laten komen</i></p>
<p>Resultaten: 1. LVV in het <u>binnenland</u> is versterkt en begeleidt in haar ressorten landbouwersgroepen in het veld. Trainingsmateriaal is beschikbaar. 2. LVV in het <u>binnenland</u> heeft bij landbouwactiviteiten betrokken medewerkers van binnenland NGO's en CBO's alsook van RO getraind in landbouw en begeleiding van landbouwgroepen. 3. Negen demonstratietuinen worden in deelgebieden gebruikt voor trainingen, waarbij per gebied specifieke onderwerpen worden behandeld. Tevens worden op de 7 locaties AOC's opgezet. 4. <u>Overleg</u> vindt gestructureerd plaats binnen het ministerie, tussen de betrokken overheidsdiensten, alsook tussen overheid, betrokken NGO's en CBO's. Gezamenlijke beleidsdoelen zijn geformuleerd. 5. Een eenvoudige <u>database</u> is beschikbaar met (eerdere) initiatieven op het gebied van landbouw & ontwikkeling binnenland. 6. De begeleiding van</p>	<p>1. alle ressorten kwalitatief goed geleid en vier voorlichters per ressort getraind. Training- en cursusmateriaal beschikbaar. 2. Minimaal twee voorlichters van vier NGO's elk, plus vier RO-medewerkers getraind & daarna begeleid na twee jaar. 3. Vier tuinen met verbeterde landbouw-methoden bij trainingen in gebruik. 4. Minimaal elk kwartaal is er overleg tussen LVV / regio Binnenland en RO, Celos alsook met landbouw NGO's. Ieder jaar organisatie van bredere bijeenkomst. 5. Jaarlijks een CD ROM met data verspreid onder partners. 6. studie rapporten over geselecteerde onderwerpen 7. scholen met</p>	<p>1. ODL verslagen, regioverslag 2. regioverslag, verslagen van NGO's en RO 3. verslagen van regio's, foto's 4. notulen overleg, verslag krutu 5. betreffende Cd-rom 6. rapporten 7. verslagen van scholen 8 folders.</p>	<p><i>1. Voldoende gekwalificeerd personeel aangetrokken of in opleiding. 2,4. Blijvende mede-en samenwerking van/met NGO's en RO bij landbouwactiviteiten 3. partners in demonstratie tuinen blijven samenwerken 3. Interesse in landbouw bij doelgroep is blijvend. Interesse in en fondsen voor landbouwactiviteiten bij donoren blijven bestaan.</i></p>

landbouwactiviteiten is ondersteund door resultaten van <u>studies</u> in het veld. 7. <u>Schooltuinen</u> in het binnenland zijn, waar mogelijk, ondersteund door LVV o.a. in de vorm van plantmateriaal en gereedschappen. 8. Voorlichtingsmateriaal over groenteteelt en gezonde <u>voeding</u> is o.a. verspreid via poliklinieken. 9. Instelling Kredietfonds	tuinactiviteiten uitgerust met gereedschappen en zaden 8. voedingsinformatie folders beschikbaar IFAD middelen		
---	--	--	--

Activiteiten:	Middelen	Kosten	
0.1 voor elk onderdeel identificatie van behoeften in detail. Aanpak van faciliteiten SAOB (renovatie ruimtes, ict - voorzieningen).	Aanpassen ruimtes	€ 30.000	
0.2 identificatie van vacatures. Aantrekken van (tijdelijke) medewerkers, ook voor trainingen.	Automatisering en kantooruitrusting	€ 15.000	
1.1 LVV/ SAOB: vaststellen regio en vastleggen werkprocedures. Training personeel. Materiaal voor trainingen wordt waar nodig (verder) ontwikkeld en vermenigvuldigd. Aanschaf transport en overige zaken.	Transport	€ 200.000	
1.2 Selectie, overeenkomsten sluiten met en vervolgens trainen van boeren / groepen voor demonstratietuinen.	Overlegondes	€ 12.000	
1.3 Selectie en trainen van deelnemers aan landbouwgroepen.	Materiaal voorlichting	€ 50.000	
1.4 (Monitoren van) begeleiding van diverse boeren / groepen in het veld.	Interne en NGO trainingen	€ 30.000	
2.1 LVV/ SAOB: trainen van bij landbouw betrokken NGO's en CBO's, alsook in landbouw en begeleiding van landbouw(ers)groepen.		€ 100.000	
3.1 negen demonstratietuinen inrichten en uitrusten van betreffende boeren en 7 AOC's tbv dienstverlening.	Demonstratietuinen inrichten en oopzetten AOC s	€ 224.000	
3.2 trainingen over verschillende (streekafhankelijke) onderwerpen gestart	trainingenprogramma uitvoeren		
3.3 tussentijds evalueren en eventueel aanpassen activiteiten per tuin	Trainingen overige ressorten/ dienstverlening voorlichting voeding		
4.1 instellen overleg tussen betrokken afdelingen LVV en SAOB	Database	€ 5.000	
4.2 instellen overleg tussen SAOB en vertegenwoordigers landbouw NGO's van binnenlandoverleg en grotere krutu jaarlijks	Parttime voorlichters	€ 40.000	
5.1 overeenkomen inhoud en werkwijze database met andere betrokkenen	Evaluaties	€ 20.000	
5.2 verzamelen informatie bij organisaties m.b.v. standaardformulieren	Onvoorzien 5%	€ 35.000	

<p>5.3 verwerken formulieren en verspreiden gegevens</p> <p>6.1 uitvoeren van (aangepaste en gebieds-specifieke) studies ter ondersteuning van het program</p> <p>6.2 selecteren andere onderwerpen, ToR opstellen, uitvoerders selecteren</p> <p>6.3 uitvoeren studies, bespreken resultaten en mogelijk aanpassen beleid</p> <p>7.1 overleg met leiding geselecteerde scholen over gewenste assistentie bij schooltuin onderwijs</p> <p>7.2 aanschaf en distributie van materialen incl. (enige) begeleiding</p> <p>8.1 ontwikkelen & distributie aanvullend materiaal over gezonde voeding, i.s.m. MZ en BOG</p> <p>9. Instelling Kredietfonds</p>	<p>Totale kosten</p>	<p>€ 761.000</p> <p>400.000</p> <p>Eu 3000.000</p>	
---	-----------------------------	---	--